

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики початкової освіти

**СЦЕНІЧНЕ ТА ЕКРАННЕ МИСТЕЦТВО З МЕТОДИКОЮ
НАВЧАННЯ**
курс лекцій

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Мукачево
МДУ 2024

УДК 378.147:792:791(042.3)

*Розглянуто та рекомендовано до друку
науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № від березня 2024 р.
Розглянуто та схвалено на засіданні
кафедри теорії та методики початкової освіти
протокол №12 від 29 лютого 2024 р.*

Укладач

Надія БРИЖАК – к. пед. наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету

Рецензент

Вікторія ІВАНОВА – д. пед. наук, доцент, професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти Мукачівського державного університету

C92

Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання: курс лекцій для здобувачів спеціальності 013 «Початкова освіта», укладач Надія БРИЖАК.
Мукачево : МДУ, 55 с. (др.арк.1,9).

Курс лекцій з дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання». У виданні представлено плани лекційних занять, опорні конспекти лекцій, систему контрольних питань для опрацювання лекційного матеріалу, завдання для самостійної роботи та список рекомендованої літератури.

Дане навчальне видання адресовано здобувачам спеціальності 013 Початкова освіта закладів вищої освіти, вчителям початкових класів, керівникам гуртків.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС З ДИСЦИПЛІНИ	7
Тема 1. Вступ. Театр як синтез мистецтв	7
Тема 2. Ляльковий театр – особливий вид театрального мистецтва	13
Тема 3. Артистизм і сценічність вчителя – важливий компонент його педагогічної компетентності і культури	22
Тема 4. Педагогічне керівництво постановки дитячих вистав у початковій школі	29
Тема 5. Методика використання різних видів театрального мистецтва у початковій школі	36
Тема 6. Кіно телебачення, відео як жанри екранного мистецтва	43
Тема 7. Види і жанри кіно	48
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ПЕРЕДМОВА

Сучасне життя висуває особливі вимоги до професійної грамотності та компетентності майбутніх вчителів початкових класів. Оволодіння професійними навиками акторського мистецтва передбачає виховання загальної культури особистості, розвиток спеціальних творчих здібностей, глибоку теоретичну й практичну підготовку.

Навчальна дисципліна «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» належить до навчальних дисциплін професійно-практичної підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта».

Актуальність дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» передбачає оволодіння здобувачами освіти змістом і методикою сценарно-режисерської роботи, широким спектром естетичних стилів і форм театралізованих дійств, складним комплексом знань та умінь, пов'язаних з специфікою драматургічного дійства, з освітнім процесом у початковій школі. Даний курс спрямований на засвоєння основних етапів розвитку основних видів театрального спектаклю (ляльковий театр, вертеп, театр казок, фольклорно-етнографічний, театр опери та балету, театр драми і комедії); розуміння основних елементів образної мови театру (жест, міміка, рухи, мовлення), виражальних засобів у створенні художнього образу; знань про телебачення як засобу комунікації та його вплив на становлення особистості молодшого школяра.

В програмі передбачено проведення теоретичних, практичних і семінарських занять, а також самостійне вивчення матеріалу здобувачами. Кількісне співвідношення різних видів занять і самостійної роботи здобувачів з предмету носить орієнтовний характер.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є синтез мистецтв, як органічна єдність художніх засобів і образних елементів різних мистецтв.

Мета дисципліни формування предметних мистецьких компетентностей здобувачів, які забезпечать здатність до художньо-творчої самореалізації майбутнього вчителя початкової школи, вдосконалення його сценічної майстерності з метою застосування театральньо-педагогічних та екранних засобів в освітньому процесі початкової школи.

Головні завдання дисципліни:

- надати здобувачам основ художніх знань, що уможливить усвідомлення ними специфіки майбутньої професійної діяльності;
- активізувати поширення мистецького світогляду та ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової школи на основі ознайомлення й вивчення кращих зразків сценічного та екранного мистецтва;
- формувати уміння оперувати різними видами аналізу художніх особливостей мистецьких явищ та інтерпретації творів на основі знайомства з різними формами, жанрами, стилями мистецтва;

- актуалізувати збагачення власного художньо-естетичного досвіду для подальшого використання в професійній діяльності;
- означити особливості сценічного мистецтва;
- показати взаємозв'язок і взаємозбагачення засобів сценічної виразності;
- розвивати навички теоретичних та власне глядацьких суджень.

Особлива увага у вивченні курсу «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» надається методам творчої педагогічної роботи зі здобувачами з вироблення в них елементів сценічної та режисерської культури.

Курс лекцій з дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» призначені для здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта закладів вищої освіти, вчителям початкових класів, керівникам гуртків.

I. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСИПЛІНИ

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
		<i>Денна форма</i>
1.	Вступ. Театр як синтез мистецтв.	2
2.	Ляльковий театр – особливий вид театрального мистецтва	2
3.	Артистизм і сценічність вчителя – важливий компонент його педагогічної компетентності і культури.	4
4.	Педагогічне керівництво постановки дитячих вистав у початковій школі.	4
5.	Методика використання різних видів театрального мистецтва у початковій школі	4
6.	Кіно-телебачення, відео як жанри екранного мистецтва	4
7.	Види і жанри кіно	2
Разом за семестр		22

ТЕМА №1 Вступ. Театр як синтез мистецтв.

План:

1. Мета, завдання і зміст дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво».
2. Визначення понять: театр, театральне мистецтво. Джерела театрального мистецтва, види та жанри театру.
3. З історії розвитку театру України.
4. Історія вертепу – історія духовної культури України.

Вивчити основні поняття: сценічне мистецтво, театр, театральне мистецтво, види театру, жанри театру, драматичний театр, ляльковий театр, музичний театр, театр пантоміми, опера, вертеп.

1. Мета, завдання і зміст дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання»

Курс «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» належить до вибіркових дисциплін професійно-практичної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта».

Актуальність дисципліни «Сценічне та екранне мистецтва з методикою навчання» передбачає оволодіння здобувачами вищої освіти змістом і методикою сценарно-режисерської роботи, широким спектром естетичних стилів і форм театралізованих дійств, складним комплексом знань та умінь, пов'язаних з специфікою драматургічного дійства, з освітнім процесом у початковій школі. Даний курс спрямований на засвоєння основних етапів розвитку основних видів театрального спектаклю (ляльковий театр, вертеп, театр казок, фольклорно-етнографічний, театр опери та балету, театр драми і комедії); розуміння основних елементів образної мови театру (жест, міміка, рухи, мовлення), виражальних засобів у створенні художнього образу; знань про телебачення як засобу комунікації та його вплив на становлення особистості молодшого школяра.

В програмі передбачено проведення теоретичних, практичних і семінарських занять, а також самостійне вивчення матеріалу здобувачами. Кількісне співвідношення різних видів занять і самостійної роботи здобувачів з предмету носить орієнтовний характер.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Основи сценічного мистецтва: теорія і практика.
2. Основи екранного мистецтва і медіаосвіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є синтез мистецтв, як органічна єдність художніх засобів і образних елементів різних мистецтв.

Мета дисципліни формування предметних мистецьких компетентностей здобувачів, які забезпечать здатність до художньо-творчої самореалізації майбутнього вчителя початкової школи, вдосконалення його сценічної майстерності з метою застосування театральних педагогічних та екранних засобів в освітньому процесі початкової школи.

Головні завдання дисципліни:

- надати здобувачам вищої освіти основ художніх знань, що уможливить усвідомлення ними специфіки майбутньої професійної діяльності;
- активізувати поширення мистецького світогляду та ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової школи на основі ознайомлення й вивчення кращих зразків сценічного та екранного мистецтва;
- формувати вміння оперувати різними видами аналізу художніх особливостей мистецьких явищ та інтерпретації творів на основі знайомства з різними формами, жанрами, стилями мистецтва;
- актуалізувати збагачення власного художньо-естетичного досвіду для подальшого використання в професійній діяльності;
- означити особливості сценічного мистецтва;
- показати взаємозв'язок і взаємозбагачення засобів сценічної виразності;
- розвивати навички теоретичних та власне глядацьких суджень.

Особлива увага у вивченні дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» надається методам творчої педагогічної роботи зі здобувачами з вироблення в них елементів сценічної та режисерської культури.

2. Визначення понять: театр, театральне мистецтво. Джерела театрального мистецтва. Види та жанри театру.

Театр, як вид мистецтва, відіграє в житті людини особливу роль. У його основі лежить сценічне перевтілення, тобто створення художнього образу шляхом гри актора безпосередньо перед глядачем. Театр має свої особливості, які відрізняють його від інших видів мистецтва, та своєрідні засоби виразності.

Переглядаючи комедію, ми насолоджуємось веселими хвилинами. У драмі чи трагедії з тривогою, з душевним хвилюванням спостерігаємо за людськими долями. Радіючи й сумуючи разом із сценічними героями, в театрі ми маємо змогу бачити наше життя, аналізувати його.

Мистецтво – це емоційно забарвлене пізнання, яке дає людині насолоду.

Мистецтво – одна із форм відображення людського життя, в основі якого лежить художньо-образне відображення дійсності. Воно допомагає пізнавати світ, формує духовний склад людей, будить творчі здібності.

Сценічне мистецтво – вид художньої творчості, в якій образне відображення життя досягається через сценічну дію вистави. Походить від лат. *scene* – намет, шатер, театральні підмостки.

До сценічного виду мистецтв належать: естрада, цирк, театр.

Поняття «театр» вперше з'явилося в Стародавній Греції: від слова «теаомай» (дивлюся) відбулося слово - місця для видовища. Видовищем -

спочатку називалися глядацькі місця, а потім назва поширилася на театральне дійство як таке.

Театр (від фр. théâtre – «місце видовища») – вид сценічного мистецтва, що відображає життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами, а також установа, що здійснює сценічні вистави певним колективом артистів і приміщення, будинок, у якому відбуваються вистави

Театр – це синтетичний вид мистецтв, у якому почуття, думки й емоції передаються акторами під час сценічного дійства.

Театр містить майже всі види мистецтва: літературу, музику, живопис, танець, скульптуру тощо. Вистава – це поєднання, синтез багатьох видів мистецтва. Вистава живе один раз.

У створенні театральної вистави бере участь великий творчий колектив: драматург, режисер, актори, художник, композитор, музиканти, гримери тощо. Тому ще однією важливою особливістю театрального мистецтва є те, що театр – мистецтво синтетичне й колективне. Матеріалом театрального мистецтва є жива людина – актор. Ця особливість театру підвищує роль і самого глядача.

П'єса — актор — глядач, об'єднані грою: ось формула театру.

Гра — основний елемент мистецтва театру, який через неї стає певною формою суспільної свідомості.

Театр – один із найдемократичніших видів мистецтва для дітей, він дозволяє вирішити безліч актуальних проблем сучасної педагогіки і психології, пов'язані з:

- художньою освітою та вихованням дітей;
- формуванням естетичного смаку;
- моральним вихованням;
- розвитком комунікативних якостей особистості;
- вихованням волі, розвитком пам'яті, уяви, ініціативності, фантазії, мови (діалогу і монологу);
- створенням позитивного емоційного настрою, зняттям напруження, вирішенням конфліктних ситуацій через гру.

Головне, театр розкриває духовний і творчий потенціал дитини і надає реальну можливість адаптуватися їй в соціальній сфері.

До джерел сучасного театрального мистецтва належать:

- 1) народний обрядово-видовищний театр;
- 2) княжий та дружинний театр доби Київської Русі;
- 3) розвиток українського шкільного театру;
- 4) історія вертепу – історія духовної культури України.

Театр має ще й таку особливість, яка докорінно відрізняє його від інших видів мистецтва.

Розрізняють види театру: музичний, драматичний. ляльковий, пантоміми, тіньовий, цирк та естрада.

Основою театральної вистави драматичного театру є драма, що визначає художні можливості й ідейний напрямок театру. При цьому літературний твір театр переводить в область сценічної дії й специфічної театральної образності характери, конфлікти драми втілюються в живих особах, вчинках. Найважливіший художній засіб, який театр бере від драми слово, підкоряється законам драматичної дії.

Драматичний театр на сцені сьогодні ставить різні різновиди п'єс: драму, трагедію, комедію.

Музичний театр — музично-театральні жанри мають такі різновиди: оперу, балет, оперету, мюзикл, театр-кабаре. Головне в таких постановках — музика.

Ляльковий театр — для вистав характерне вільне поєднання різних типів ляльок (пальчикових, рукавичних, маріонеток, театр тіней), а також різних прийомів і засобів — все це підпорядковано виявленню специфіки мистецтва.

Пантоміма (з грец. *pantomimes* — актор, що грає за допомогою одних рухів тіла, буквально — все відтворюючий наслідуванням), вигляд сценічного мистецтва, в якому головним засобом створення художнього образу є пластична виразність людського тіла, жест, міміка.

3. З історії розвитку театру України

Характерною особливістю театрального мистецтва є його неповторність у часі: кожен спектакль існує тільки в момент його відтворення.

До кінця XVI початку XVII ст. на території України театрального мистецтва не було настільки розвинутим, як у країнах Західної Європи. Адже ригористична (ригоризм — суворе, надмірно дріб'язкове дотримання яких-небудь моральних принципів) православна церква не допускала тих вільностей у своїй обрядності, які мали місце в латинській церковній обрядності, внаслідок чого там розвинувся церковний, а згодом і світський театр.

Розвиток театру України

Рік	Подія
XI ст.	відомі театральні вистави скоморохів, елементи театру були в церковних обрядах
XVI-XVII ст.	Перші зразки драми прилюдно виголошувалися учнями київських Братської та Лаврської шкіл.
XVII-XVIII ст.	широкого розмаху набули вертепи
1750 р.	розвинулось музичне і театральне життя. Кирил Розумовський побудував у Глухові Постійнодіючий Український театр.
кінець XVI ст.	на Волині та Галичині з'явився український шкільний і народно-містеріальний театр
1772 р - 1775 р.	На Галичині та Буковині з'являються німецькомовні, польські професійні мандрівні театральні трупи
1795 р.	у Львові був відкритий і стаціонарний театр у колишньому костелі єзуїтів
1797 р.	студенти богословія Львівської духовної семінарії почали проводити театральні вистави
у 30-х рр.	на суспільну арену вийшла літературна група «Руська трійця»
1838 р.).	відбулась перша театральна вистава рідною мовою «Весілля на Руси»
1842 р.	Відбулась друга вистава рідною мовою, яка складалася із трьох п'єс: перша представляє ярмарок, друга - уривок з народного весілля, а третя - вибір рабина.
1849 р	Рудольф Мох видав першу комедію рідною мовою «Справа в селі Клекотині»
21.05 1848 р.	в Коломиї відбулася перша публічна театральна вистава «Дівка на виданню, або На милованнє нема силування»
1848-1849 рр.	настав період апатії серед української інтелігенції
кінець 1860-х рр.	успішно розвивалися українські культурно-просвітницькі організації «Просвіта», Наукове товариство імені Шевченка
у 2-ій половині XIX ст.	по всій Україні поширився аматорський театральний рух. В аматорських гуртках розпочинали діяльність корифеї українського театру – драматурги і режисери Михайло Старицький та Марко Кропивницький.

Театр ніколи не стоїть осторонь знаменних подій у житті суспільства. Так до відзначення 200-річного ювілею з дня народження Тараса Шевченка долучилась більшість українських театрів. Кожен театральний колектив показав українського генія по-новому, ще раз демонструючи усім, наскільки багатогранною і різноплановою є його творчість.

Події Революції гідності знайшли відображення у виставах: «Щоденник Майдану»; «Готель Європа»; «Дожити до...»; «Левіафан, або найкращий з усіх світів».

Кращий балет Західного регіону України театр танцю MADRIN до 10-ої річниці своєї діяльності створив п'яту ювілейну сольну виставу, яку присвятив пам'яті Небесної Сотні «Цукрова незалежність...».

Отже, значення театру в нашому житті надзвичайно важливе. Цей вид мистецтва втілює гуманні, передові ідеї суспільства. Основне його призначення – служити людям. Театр повинен іти в ногу з часом, допомагати розуміти характери людей, бачити зміни, формувати ціннісне ставлення до праці й оточення; висміювати все, що заважає суспільству рухатися вперед.

4. Історія вертепу – історія духовної культури України.

Вертеп — старовинний пересувний український ляльковий театр, де ставили релігійні і світські (переважно жартівливі та іронічні) п'єси; відтворена стайня з народженням Христа.

Корені лялькового вертепу сягають глибини віків і губляться десь у Стародавній Греції. Від греків ляльковий театр помандрував до римлян. У християнську еру живі театральні вистави розповсюдилися по всій Європі, а у XVI столітті театральна традиція дійшла до України. Це були народні, примітивні видовища на міських площах — грубуваті імпровізації, але ж в них промовляв живою мовою сам народ.

Пересувний ляльковий театр-вертеп народився на Україні ще в середині XVII ст. (точніше 1667 року). Його створили студенти Києво-Могилянського колегіуму. Мандрівні дяки («пиворізи»), студенти-бурсаки, мандруючи по Україні в 17—18 століттях, заробляли гроші приватним навчанням. Саме вони спричинилися до розповсюдження рукописної літератури і влаштовували театральні вистави, ходили з вертепом. Бурсаки Києво-Могилянської академії оживили біблійні сюжети (різдвяної драми про Ірода), були і авторами, і акторами, і режисерами, і музикантами, виготовляли все необхідне для вертепу. Композитори-студенти для супроводження вертепної гри використовували народну музику. Все це робили і мандрівні групи артистів.

Веселі імпровізовані сценки із картинами щоденного життя й народного побуту завоювали прихильність українців. Театри іноді втрачають духовну частину, а розігрують світську, значно її модифікуючи. Дійовими особами зазвичай є Ангел, Пастушки, Три Царі, Чорт, Смерть, Цар Ірод та його воїни, Козак та інші.

Колядників з вертепом пригощають гостинцями або дарують гроші. Особливо веселі вистави актори готують на Щедрий вечір, або Маланку — 13 січня, напередодні Старого Нового року. Тоді можна побачити ще й «вводіння кози», її танець, «вмирання» та «воскресіння», що символізує колообіг завмирання та відродження природи.

Попри всякі заборони, як у Російської Імперії, так і за радянських часів, вертеп в Україні все-таки втримався й набув широкого розповсюдження, і на кожному етапі свого розвитку вертеп відображав своєрідні умови історичного, духовного, побутового життя нашого народу.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть значення слова «сценічне мистецтво», «театр».
2. Які різновиди сценічного мистецтва ви знаєте ?
3. Чим відрізняється театр від інших видів мистецтва?
4. Назвіть видатних українських драматургів і акторів, що внесли великий внесок у розвиток українського професійного театру.
5. Коли появився перший професійний театр в Україні?
6. Як називалася перша українська п'єса, поставлена на сцені у XIX ст.?
7. Які найвідоміші театральні постановки останніх років вам відомі?
8. Що ви знаєте про розвиток театрального мистецтва в Західній Україні?
9. Охарактеризуйте особливості театрального мистецтва.

Завдання для самостійної роботи

Опрацюйте питання:

1. Розвиток професійного театру кінця XIX століття.
2. «Корифеї» українського театру (М. Кропивницький, М. Старицький, М. Садовський, М. Заньковецька).
3. Основні тенденції розвитку театрального мистецтва в XX ст..
4. Розвиток сучасного театрального мистецтва.
5. Запишіть нові театральні терміни і їх визначення.

📖 Рекомендована література: 5, 6, 7,20, 30,35.

📁 ТЕМА №2 Ляльковий театр – особливий вид театрального мистецтва

План:

1. Історія зародження лялькового театру.
2. Ляльковий театр для дітей.
3. Класифікація лялькових театрів за видами ляльок, конструкцією та засобами їх керування.
4. Пальчиковий та кулачковий театри.
5. Виникнення театру маріонеток.

Вивчити основні поняття: ляльковий театр, пальчиковий театр, кулачковий театр, театр маріонеток.

1. Історія зародження лялькового театру

Ляльковий театр – це одна з найдавніших форм мистецтва, яка існує вже кілька тисячоліть. Одні з перших згадок про ляльковий театр можна знайти у давньогрецькій міфології. У Стародавній Греції ляльки

використовувалися для оповідання міфів і легенд, і навіть освіти дітей. Пізніше, у середні віки, лялькові вистави стали популярними в Європі, особливо в Італії та Франції.

Як з'явився ляльковий театр?

Рік	Подія
V століття до н.	Поява перших ляльок у Стародавньому Єгипті
V століття до н.	Виникнення лялькових театрів у Стародавній Греції
III століття до н.	Згадування лялькових театрів у Китаї
XI століття	Лялькові вистави у середньовічній Європі
XVI століття	Розквіт лялькового театру Італії
XVII століття	Популярність лялькового театру у Франції
XIX століття	Розвиток лялькового театру у Росії
XX століття	Розповсюдження лялькового театру по всьому світу

У Давньому Єгипті були театралізовані вистави релігійного змісту з використанням ляльок богів. У Стародавню Грецію ляльковий театр існував у епоху еллінізму. Витоки лялькового театру — в язичницьких обрядах, іграх із уречевленими богами. Згадки про ігрові ляльки зустрічаються у Геродота, Ксенофонта, Аристотеля, Горація, Марка Аврелія, Апулея.

В Італії в XVII-XVIII ст надзвичайно популярним став театр маріонетки або ляльки на нитках, які поступово переходили з відкритих площадок на закриту сцену. Ляльки на нитках виконували популярні оперні арії і навіть фрагменти з балетів, вони грали довгі п'ятиактні вистави і були надзвичайно популярними аж до XIX ст.

У Франції у 18 ст. надзвичайно популярним став ляльковий персонаж Полішинель. На той час у Парижі були популярні сатиричні вірші, автор яких підписувався іменем Полішинель, який мав маленький театр ляльок. Головним героєм лялькового театру був персонаж під іменем Полішинель. Він мав два горба – спереду і ззаду, на голові у нього була трикутна шапка, надіта на білий парик. На руках кафтана виступали білі манжети, а на комірі були пишні кружева. Це був справжній француз, який не був дуже побожним, не мав вишуканих манер і слів, але був дуже добрий і виглядав зовні як справжній француз.

У Росії в 19 ст. стає популярний ляльковий театр з головною лялькою – Петрушкою. Лялькарі разом з шарманщиками ходили по різних містах і селам і давали театралізовані вистави про походження Петрушки. Такі вистави тривали 20-30 хв. Актор носив на плечі складну ширму, вузол або сундучок з ляльками, що вдягалися на руки, а музикант – важку шарманку, яка важила іноді до 30 кг. У 20 ст. театр Петрушки перестав існувати.

У 19 ст. стає популярним домашній театр ляльок, який можна поділити на три типи: а) дитячий ляльковий театр, зроблений без участі дорослих; б) ляльковий театр для дітей, який влаштовували дорослі; в) ляльковий театр для дорослих, який робили дорослі.

На Україні ляльковий театр був поширений з пол. XVII до сер XIX ст. у формі вертепу, до XX ст. дожив як розвага на ярмарках по селах і для дітей.

Перший професійний театр ляльок в Україні відчинив свої двері у Києві (тепер це Київський державний академічний театр ляльок). Ця подія сталася 27 жовтня 1927 року.

У XX ст. розвиток лялькового театру в країнах світу пішов різними шляхами – у англослов'янському світі (Великобританія, США) лялькарі лишилися аматорами, хоча лялькові вистави, що показуються на свята або ярмарках користуються незмінною популярністю. Мандрівними лишаються здебільшого трупи лялькарів у романському світі, включаючи і Латинську Америку, де європейські традиції поєдналися з індіанськими та африканськими. У низці країн Європи, зокрема Франції, Німеччині, Чехії Польщі, Україні, Росії тощо ляльковий театр став одним із видів класичного театрального мистецтва, а його провідниками стали дуже часто стаціонарні заклади культури – лялькові театри.

2. Ляльковий театр для дітей

Ляльковий театр – це театральне видовище, в якому діють ляльки, різні за розміром і формою (об'ємні та плоскі), що рухаються за допомогою акторів. Здебільшого актори, які керують ляльками, сховані або замасковані від глядача, однак останнім часом набув поширення театр ляльок «вживу» коли глядачі здатні побачити, як відбувається процес керування ляльками.

Театром ляльок — це явище громадське, пов'язане з усім процесом становлення народу. Є ще одне визначення лялькового театру – це особливий вид театрального мистецтва, у якому замість акторів (або поряд з акторами) діють ляльки. Здебільшого актори, які керують ляльками, сховані або замасковані від глядачів. Останнім часом набуває поширення театр ляльок «вживу» – коли глядачі можуть побачити, як відбувається процес керування ляльками.

Основною ідеєю лялькового театру, в залежності від його виду і форми, здатність за допомогою ляльок створити виставу, що може бути

розвагою (майже завжди), культурною подією з дидактичним, інформаційним або іншим акцентом. За допомогою ляльок актори театру (лялькарі) можуть створити яскраві образи, передати характерні риси людського характеру і його форми поведінки, повчальний текст, важливу інформацію або навіть соціальні маніфести. Це актори можуть зробити за допомогою гри ляльок з допомогою слів і без слів.

До лялькових театрів відносять:

Театр Петрушок – це спектаклі за участю спеціальних ляльок, у яких тулуб пустий (сорочка, рукавичка), що одягається на руку. Рух її голови здійснюється за допомогою рухів пальців, кисті руки. Ляльки звичайно діють на ширмі, за якою ховається ляльковод. Якщо лялька дуже велика для дитячої руки, то в голову можна вставити два пальці замість одного. Треба вкоротити рукава ляльки, щоб дитячі пальці входили в патронки рук.

Театр маріонеток – ляльки, які рухаються за допомогою ниток, що відходять від рухомих частин персонажу (рук, ніг, голови) і сходяться вгорі на хрестовині.

Театр Петрушок

Театр маріонеток

Театр естрадної ляльки – це великі ляльки в зріст людини, пошиті з тканини, набиті ватою або поролоном. Ноги та руки ляльок за допомогою резинок кріпляться до ніг та рук ляльководів, голівка приводиться в рух рукою дитини. Цей театр ще має назву «Театр «живої руки».

Театр з покидькових матеріалів.

Театр естрадної ляльки

Театри з покидькових матеріалів.

Театр повітряних кульок – наповнена повітрям кулька оздоблюється заготовленими деталями – очима, носом, вухами, бантиками тощо.

Театр коробок – будь-які коробки однакових чи різних розмірів, оздоблюються деталями і з ними розігрується інсценівка. По такому ж принципу ляльок можна виготовити з пластикових пляшок, циліндрів і поролону.

Театри на фланелеграфі та театри картинок.
Театр масок.

Головною рисою будь-якої лялькової вистави є вміння розважити глядачів, а часом не лише спонукати посміятись, а й поміркувати.

Театральні ляльки відрізняються між собою за „зовнішністю” і будовою. Окрім гри ляльок у ляльковій виставі існує голосовий супровід – це найчастіше „озвучування” ляльок (їхні ролі, які найчастіше читають лялькарі, подекуди інші особи або одна особа). У ляльковій виставі може існувати оповідання (роль оповідача), який видимий глядачами або якого не видно глядачам. Дуже часто лялькові вистави відбуваються під супровід музичних інструментів (одного чи декількох).

Існує ряд класифікацій лялькових театрів, найпоширеніші – за принципом соціального функціонування: за видами театральних ляльок і засобами їх керування; за конструкцією та засобами їх керування.

Класифікація лялькового театру за принципами соціального функціонування:

1. Ритуально-обрядовий театр.
2. Народний сатиричний ляльковий театр.
3. Ляльковий театр для дітей.
4. Алгоритично-символістський театр.
5. Театр масових і колективних свят.

Класифікація лялькового театру за видами ляльок і засобами їхнього керування:

- а) пальчикові (рукавичні);
- б) на тростинах;
- в) маріонетки;
- г) плоскі, (використовуються у тіньовому театрі);
- д) автомати (механічні).

Класифікація лялькових театрів досить умовна і найчастіше обумовлена національними традиціями. Специфікою постановочно-драматургічних завдань, що стоять перед акторами та умовами, в яких відбуваються вистави а також взаємозв'язком з іншими видами мистецтва (графікою, народною іграшкою, скульптурою, театром масок тощо).

3. Класифікація лялькових театрів за видами ляльок, конструкцією та засобами їх керування

Театр ляльок — один із різновидів театрального мистецтва. У його постановках зовнішність та дії персонажів драматичних творів належать лялькам, що керовані акторами-ляльководами. Слід зазначити, що словосполучення «ляльковий театр» є некоректним та ображає професійну гідність лялькарів/лялькарок, оскільки прикметник «ляльковий» асоціюється з поняттям «несправжній». Правильно казати «театр ляльок», саме так, до речі, називаються професійні театри.

Розрізняють три головні групи театральних ляльок.

театри горішніх ляльок — рукавичні, тростьові, демонстрування вистав з ляльками найчастіше відбувається над ширмою, що закриває акторів. У всіх означених випадках актор, що рухає лялькою внизу неї, а лялька — відповідно нагорі;

театри нижніх ляльок або маріонеткові театри — використання маріонеток, тобто ляльки рухаються за допомогою ниток або дроту, а актори, що ними керують, у більшості випадків над ними;

театри серединних ляльок(де ляльки не вгорі, і не внизу акторів, що ними управляють), керованих на рівні акторів-ляльководів— до цієї групи належать величезне число різновидів театру ляльок, зокрема, знаменитий театр тіней (з усіма його національними підвидами), а також театральні видовища вертепного плану (український вертеп), а також різноманітні види синтетичного театру ляльок (можна виділити в окремий вид) — від маріонеток, що управляються не вгорі, а на рівні акторів (з національними підвидами, як японський бунраку) до перевдягнених у ляльки акторів (доволі популярний нині вид костюмованих вистав можна розглядати і як вид театру ляльок).

Вертепна лялька

Вертепний ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного ящика. На другому поверсі показували різдвяну драму; на першому — механічно прив'язану до неї сатирично-побутову інтермедію. Перша, різдвяна, частина вертепу, яку називали «свята», мала більш-менш стабільну композицію, натомість, друга змінювалася в залежності від місцевих умов, здібності й дотепності вертепника.

Тіньовий театр – тут необхідний екран з напівпрозорого паперу, виразно вирізані чорні плоскі персонажі і яскраве джерело світла за ними, завдяки якому персонажі відтіняються на екрані. Дуже цікаві зображення отримують за допомогою пальців рук, наприклад, можна зробити гусака, зайця, сердитого індики. Але дуже важливо супроводжувати показ звучанням. Щоб показувати сценку з деякими персонажами одночасно, необхідно встановити внизу екрану планку, на якій можна прикріпити фігуру. Наприклад, спочатку тягне дід ріпку, закріпити фігуру на планці і виводити бабу і т.д. Фігури потрібно розміщувати вниз екрану, щоб тіні були чіткішими. Театр тіней добре використовувати під час дозвілля.

Пальчиковий та кулачковий театри. У іграх пальчикового театру використовуються ляльки-напальники, виконані з різних матеріалів.

Основні принципи організації пальчикових ігор:

– створення природного стимулюючого середовища, де дитина проявляє творчу активність;

– «пожвавлення» пальчиків шляхом використання ляльок – напальників;

визначення ролей і способів входження в ролі;
програвання різних завдань, ігрових ситуацій.

Реалізація цих принципів дозволяє сформувати позитивну мотивацію до занять, зацікавленість дітей в іграх, бажання продовжувати ігри в домашніх умовах.

4. Виникнення театру маріонеток

«Театр маріонеток» виник в Києві в листопаді 1989 року як приватний заклад. Поява театру стала можлива завдяки багатій фантазії та вправним рукам режисера, художника та автора кожної маріонетки Михайла Яремчука.

Прем'єрою стала вистава «Був собі Дід», створена в 1990-у році на основі народних казок, яка при тому мала не тільки побутовий, а й глибокий, філософський зміст. Цією виставою «Театр маріонеток» відразу зміг потужно заявити про себе — схвальні оцінки критиків, численні нагороди (у тому числі Гран-прі на міжнародному фестивалі у Мексиці). З виставою театр багато гастролював країнами Європи (Іспанія, Велика Британія, Польща, Франція, Німеччина) та Мексики, сприяючи входженню вітчизняної культури до світового гуманітарного простору.

Кожна наступна вистава театру була створена на високому професійному рівні і відразу ставала подією в театральному житті Києва та Європи. Такі вистави для дітей, як «Відлуння», «Опудало», «Котилася торба», «Червона шапочка», «Хто розбудить сонце» (Гран-прі на міжнародному фестивалі м. Торунь, Польща), «Містер Р-р-р», «Золоте курча» були неодноразово відзначені дипломи та нагородами на Всеукраїнських та міжнародних фестивалях, ввійшли в «золоту скарбницю» мистецтва театру ляльок.

З 1 березня 1995 року театр перейшов у підпорядкування Головного управління культури Київської міської державної адміністрації.

У 1999 році «Театр маріонеток» вперше звернувся до дорослого глядача і поставив одну з найскладніших чеховських п'єс «Вишневий сад».

У 2000 році «Театр маріонеток» провів міжнародний фестиваль театрів ляльок в рамках фестивалю «Київ травневий». Свої роботи привезли театри з Білорусі, Росії, Іспанії, Голландії.

З 2007-го року театр стає театальною майстернею, відійшовши від репертуарного театру, зосередившись більше на виставах експериментального характеру — в основі нових постановок — насамперед пошук, зокрема «Макбет» за Шекспіром, «Біла фантазія» (2009), «Містер Р-р-р» та «Гусачок-чок-чок» (2016), «Про Коника-стрибунця та Великий стрибок», «Майстер-клас «Граємо в Театр!» (2018), «Не хочу і не буду!», «Сюрприз для тата» та проект «модерн-вертеп «Торжество ества людського» (2019), «S&S: Стриптиз та Серенада» (2021) тощо.

Основний недолік, властивий маріонетці, - відчуття площині статі.

Театр маріонеток отримав велике поширення в багатьох європейських країнах, у Бельгії, Англії, Чехії, Німеччині, а завдяки англійською лялькарями - і в Новому Світі. У Чехії, до речі, існує до тисячі постійних лялькових театрів, не рахуючи театрів при школах і кочівників

Питання для самоконтролю:

1. Розкажіть про види театрального мистецтва.

2. Які лялькові герої були популярними на протязі багатьох століть у різних країнах (Італії, Франції, Німеччині, Росії, Україні)?

3. Як називаються актори, що грають у ляльковому театрі?

4. Перелічити основні види лялькового театру за конструкцією ляльок та засобами їхнього керування.

4. Що спільного і відмінного між ляльковою та драматичною виставою?

5. Яка роль лялькових вистав у системі професійної діяльності вчителя початкових класів?

Завдання для самостійної роботи

Опрацюйте питання:

1. Сучасний розвиток лялькового театру.
2. Історія виникнення мюзиклу.

📖 Рекомендована література: 5, 6, 7, 20, 24, 28, 30, 35.

📁 ТЕМА №3 Артистизм і сценічність вчителя – важливий компонент його педагогічної компетентності і культури.

План:

1. Специфіка педагогічного артистизму.
2. Методика оволодіння сценічною майстерністю. Робота над образом.
3. Розвиток якостей голосу педагога. Дикція й артикуляція.
4. Невербальні засоби педагогічного артистизму. Техніка жестів і міміки.

Вивчити основні поняття: дія, артистизм, педагогічний артистизм, артистична техніка, організаторські здібності, акторська майстерність, сценічна мова, мовленнєва техніка, мовний апарат, дикція й артикуляція, жест, жестикуляція, міміка,

1. Специфіка педагогічного артистизму

Ступінь ефективності педагогічної праці залежить від вроджених та набутих індивідуальних якостей суб'єкта. Педагогічний артистизм являє собою певний комплекс якостей, які забезпечують ефективність освітнього процесу, а отже, потребує спеціальної роботи, спрямованої на їх розвиток. Ця робота, як і будь-яка інша, спрямована на розвиток педагогічної майстерності вчителя і має починатися з виявлення здібностей, які в подальшому розвитку забезпечать успішне опанування того чи іншого компонента педагогічної техніки.

Артистизм – це цілий комплекс якостей особистості, необхідних педагогу (аніматору) в професійній діяльності: виразність слова, жесту, сила впливу на аудиторію, багатство емоцій та здатність управляти ними, творча

активність, образне мислення, самобутність, націленість на естетичні та духовні ідеали.

Розглядаючи педагогічний артистизм як володіння педагогом елементами акторської майстерності та з огляду на певну схожість педагогічної та акторської діяльності, цілком логічним є висновок, що для успішного розвитку цього компонента педагогічної майстерності необхідною є наявність у майбутнього педагога певних акторських здібностей.

Дослідження Л. Підлісної з теорії та історії сценічної мови дають підстави говорити про те, що первісно вирішальну роль грала декламація, з неї починалась історія театру. Вона була мистецтвом мови та жести актора. Під дикцією спочатку розуміли більш вузьку, чисто виголошену сторону акторського виконання. Центральне місце в п'єсах посідали монологи, саме в них розкривався зміст твору. Завдання актора полягало в тому, щоб в яскравій, піднесеній манері виголосити пристрасні, ефектні монологи. Тому основним виражальним засобом була декламація, і центральне місце належало мовній складовій ролі. Створювалась канонізована манера виконання. У посібниках з драматичного мистецтва говорилось про те, що декламація та міміка – головне для актора. Акторів навчали певним тонам голосу, декламаційним прийомам, які використовувались в різних сценічних положеннях для проєкції тих чи інших почуттів.

Вчитель за допомогою техніки мовлення, так само як і оратор, актор, читець може вкласти набагато більше змісту в те, про що він говорить. Володіння голосом є найважливішим засобом створення іміджу педагога, хоча в його творчій діяльності переважає публічна сторона мовлення. Публічна та сценічна мови несуть у собі такі види інформації: логіко-семантичну, емоційно-експресивну, естетичну. Реалізується ця інформація більшою мірою через технічну досконалість мови. Значно впливають на рівень технічної виразності інтонаційна змістовність і психологічна наповненість мовного звучання. Розбірливість, нормативність та емоційно-експресивне забарвлення мови створюють комплекс виразних засобів, які впливають на художньо-естетичні якості мови.

Для вчителя і актора важливо усвідомити, що однією з основних функцій мови, як комунікативної системи, є емотивна, тобто функція передачі інформації про емоційний стан того, хто говорить. Під час перцепції мовного повідомлення, як відзначає Любов Підлісна, інтонаційні і тембральні параметри мови не тільки надають інформацію слухачеві про стан того, хто говорить, але і значною мірою «заражають» його відповідною емоцією. Механізм такого сугестивного впливу є не виявленим, але, очевидно, він пов'язаний з витісненням просодичних і тембральних характеристик на периферію свідомості. Очевидно, що використання відповідних сугестивних властивостей мови є одним із основних прийомів сценічної та педагогічної мови.

До елементів образної мови театру належать сценічна мова, жестикуляція, міміка, драматична дія. Без цих елементів неможлива театральна вистава.

2. Методика оволодіння сценічною майстерністю. Робота над образом

Найважливіше місце у театрі належить актору. Говорячи про його роль у театрі, В. Немирович-Данченко зазначав: «Ви можете побудувати чудову будівлю, призначити найкращих директорів і адміністраторів, запросити музикантів, і все ж театру не буде; а от вийдуть на майданчик три актори, постелять килимок і почнуть грати п'єсу навіть без гриму і декорацій – і театр вже є. Тому що актор – цар сцени!»

Актор – це людина, яка вміє діяти в сценічних умовах, це майстер дії. Що ж таке дія в сценічному розумінні цього слова.

Дія – це основний виражальний засіб театру.

Усе інше в театрі (декорації, світло, музика, шуми та ін.) лише доповнює гру актора, допомагає йому у створенні сценічних образів.

Матеріалом творчості актора виступають його особисті природні дані – мова, тіло, рухи, міміка, а також думки, почуття, нерви, уява, пам'ять, спостережливість і т. д. Отже, актор створює образ, використовуючи самого себе. Ще однією дуже важливою особливістю акторської творчості є те, що відбувається це безпосередньо на очах у глядача, в умовах живого спілкування з ним. У цьому полягає виняткова складність акторського мистецтва.

Акторська майстерність – мистецтво створення образів (ролей) в театральних та інших видовищних заходах; вид виконавської творчості.

Мистецтво актора – це мистецтво сценічної дії. Більшість сучасних теоретиків театральної педагогіки переконують, що в театрі лише те набуває сили, що виражається через дію. Дія – це головний засіб сценічної виразності. Саме через активну і цілеспрямовану органічну дію втілюється внутрішнє життя образу і розкривається ідейний задум твору. Цьому завданню підпорядковуються артистична техніка і творчий метод.

Велику роль у творчості актора відіграють його моральні якості та світогляд. Сценічний образ, як зазначалось, тісно пов'язаний з особистістю актора. Створюючи його, потрібно передати власні думки, почуття, життєвий досвід. Це, безумовно, позначається на трактуванні образу.

Наприклад, знамениту Мавку грали провідні артистки української сцени (Поліна Нятко, Раїса Недашківська, Таїсія Славінська та інші), і у кожній з них цей складний і філософський образ Лесі Українки мав свою принаду. Але всі вони показали кохання Мавки як дуже сильне почуття, як дивовижну енергію любові й життя.

Варто згадати й знамениту комедію М. Старицького «За двома зайцями», у якій роль Проні виконували такі провідні акторки української сцени як: М. Заньковецька, М. Садовська, М. Криницина, Т. Яценко та багато

інших. Проте М. Заньковецька вважала цю роль провальною для себе, бо за її словами, так і не змогла відчувати цього образу.

Можна навести чимало прикладів, коли актори, перевтілюючись в образи відтворюють їх по-різному. Це свідчить, про те, що будь-який справжній актор, граючи роль, стає ніби співавтором драматурга, збагачуючи створений ним образ своїм життєвим досвідом, роздумами, спостереженнями, і по-своєму його тлумачить.

Робочі інструменти актора – його психофізичні данні: тіло, пластика, моторика, голосові данні (дикція, дихальний апарат, голосові зв'язки), музичний слух, почуття ритму, емоційність, спостережливість, пам'ять, уява, фантазія, ерудиція, швидкість реакції тощо. Відповідно кожна з цих якостей потребує в своєму розвитку постійного тренінгу – саме це дозволяє актору постійно знаходитись у формі.

Важливе значення у створенні сценічного образу займає темперамент виконавця, його експресивність та емоційність, розвинена творча уява і фантазія; комунікативність, емпатійність, артистичність, музикальність; музичні, акторські і художньо-творчі здібності; тембр голосу, рухливість голосу, виразна дикція та артикуляція.

Отже, для того, щоб створити на сцені правдиві образи, які будуть близькими й цікавими для глядача, актору необхідно «тримати руку на пульсі часу», відчувати власну причетність до тих питань, які хвилюють сучасників, володіти широким духовним і політичним кругозором. Таким має бути сучасний тип актора.

3. Розвиток якостей голосу педагога. Дикція й артикуляція

Стилістична своєрідність твору, мовна характерність, що відбиває в собі систему мислення героїв, і багато інших особливостей мови відіграють величезну роль у створенні повноцінного сценічного добутку. Ці особливості повинні бути передані в спектаклі, вони повинні знайти яскраве вираження в мові виконавців.

Удосконалювання мовної техніки, що входить у систему підготовки актора, може бути надзвичайно корисне у загальній роботі над правильною мовою. Мовна техніка, це та обов'язкова, необхідна якість, що допомагає втілити й донести переживання героя до глядача в зробленій художній формі. Відпрацьована техніка мови повинна забезпечити простоту й шляхетність форми – «мелодійність, витриманість, вірний і різноманітний ритм, гарний, спокійно переданий внутрішній малюнок думки або почуття».

Дикція, дихання, голос, орфоєпія, логіка-інтонаційні закономірності усного мовлення - от ті сторони мовної майстерності, якими повинен опанувати кожний, хто використовує мову як інструмент впливу на слухача.

Сценічна мова – один із основних професійних засобів виразності актора. Це комплекс навчання, що передбачає перехід від побутової, спрощеної мови до виразного і яскравого сценічного звучання голосу актора.

Сценічна мова – найважливіший засіб театрального втілення драматургічного твору, що уможливує донесення актором до глядачів ідей, думок і почуттів, закладених у тексті

Мовленнєва техніка – обов'язкова і необхідна якість, що допомагає втілити і донести до глядача переживання героя у довершеній художній формі (вчителю високопрофесійна техніка мови необхідна для забезпечення простоти і шляхетності форми, музичності та витриманого мовного ритму, спокійного і вишуканого малюнку думок і почуттів); дикція, дихання, голос, орфоепія, логіко-інтонаційна виразність усного мовлення, що є визначальними чинниками професійної майстерності актора (вчителя).

Сценічної мови навчаються, вона пов'язана з формуванням пластичної волі, розвитком еластичності й рухливості дихального і голосового апарату, удосконаленням мовного слуху, постановкою голосу. Вимоги до сценічної мови такі: бездоганна дикція, знання рідної мови, активність гортані, нижньої щелепи, правильні ковтки, витривалість голосу, його виразність, звучність, темброва рухливість, великий обсяг звуковисотного діапазону, глибина й об'ємність голосу тощо.

Дикція — це ступінь виразності у вимові звуків, складів і слів в мові. Ясність і чистота звучання мови залежать від правильної і активної роботи апарату артикуляції.

Дикція - це чітка вимова і правильна артикуляція кожного звука /фонеми/. Процес словотворення відбувається рефлекторно: мовні звуки створює мовний апарат, який складається з органів дихання /легені та дихальне горло/, голосових /гортань з голосовими зв'язками/ та надгортанних порожнин /горло, порожнина рота і носа/.

Щоб удосконалити дикцію, необхідно навчитися користуватися свідомо своїм мовним апаратом, вільно володіти ним.

Мовний апарат — це сукупність органів людини, необхідних для виробництва мови. Він включає декілька ланок:

- дихальні органи, оскільки всі звуки мови утворюються тільки при видиху (легені, бронхи, трахея, діафрагма, міжреберні м'язи);
- органи мови пасивні — це нерухливі органи, що є точкою опори для активних органів (зуби, альвеоли, тверде небо, глотка, порожнина носа, гортань);
- органи мови активні — це рухливі органи, що проводять основну роботу, необхідну для утворення звуку (язик, губи, м'яке небо, маленький язичок, надгортанник, голосові зв'язки);
- головний мозок, що координує роботу органів мови і підпорядковує техніку мовлення творчій волі того, хто говорить.

Особлива роль у процесі мови приділяється голосу.

Голос — це звук, що утворюється в гортані коливанням наближених один до одного напружених голосових зв'язок повітрям, що під тиском видихається. Головні якості будь-якого голосу — це сила, висота, тембр. Для

добре поставленого голосу характерні ще і такі властивості, як благозвучність, польотність, рухливість і різноманітність тону.

Голос відповідає не тільки за чутність, але також за виразність, емоційне зафарблення й значеннєве значення мови. Як будь-який звук, голос має такі фізичні властивості, як сила, висота, тривалість і тембр. Сполучення цих властивостей, їхня складна мінливість, створює дивне різноманіття звучання голосу, вражаючи багатством інтонації й виразності мови.

Голосові вправи освоюються строго індивідуально, під систематичним спостереженням педагога. Вправи побудовані таким чином, що спочатку мимоволі, потім свідомо студент починає управляти голосовим апаратом. В результаті тренування навички закріплюються й стають автоматичними, звичними.

Отже, мова це той інструмент, що потрібний для того, щоб уміти «діяти словом». Для актора вона має служити засобом боротьби за досягнення мети, якою живе дана дійова особа.

4. Невербальні засоби педагогічного артистизму

Не кожен виконавець з високою технічною підготовкою може показати гарний результат вокально-сценічного вміння, якщо не володіє мистецтвом рухів. Тут на перше місце виступає проблема сценічних рухів акторів. Рух не може бути непривабливим, якщо він відповідає призначенню. Сценічні рухи, так само як і емоції, що їх породжують, ніколи не закріплюються – вони з'являються і зникають при кожному новому повторенні тематичної лінії, і в цьому їх сценічна цінність. Особливого значення проблема сценічних рухів набуває для учня під час його публічного виступу, оскільки він повинен не лише вміти яскраво та виразно, й у той же час лаконічно відтворювати характер художнього образу й особливості його розвитку, але і якісно виконувати вокальний твір.

Особливу увагу ми пропонуємо звернути на включення жестів у процес формування сценічної майстерності учнів-акторів, тому що жест пов'язаний з поняттям наочність і є дуже виразним феноменом.

Жест – одна з таємниць як ораторського, так і сценічного мистецтва.

Сценічний жест – зовнішній прояв почуттів, відображений у вчинках та дії (погляд, поворот голови, рух плечей, рук, танцювальні рухи та ін.). Завдяки правильному жесту посилюється значення поетичного тексту.

Жест тісно пов'язаний із емоцією, оскільки будь-яка емоція може бути виражена жестом. Емоція надає жесту виразності. Жест, у свою чергу, допомагає виходу емоції з надр підсвідомості. Їхня гармонійна співдружність супроводжує мовний дискурс.

Актор особливо повинен стежити за жестикуляцією, контролювати її.

Жестикуляція – один з виражальних засобів у створенні сценічного образу. Це система знакових рухів людини (жест – переважно рух рукою), що супроводжує або заміняє вербальне спілкування. У театральному мистецтві жестикуляція є одним з основних елементів пластичної культури актора, його професійних засобів виразності, і у складі дисципліни „сценічний рух” входить в основний курс навчання акторської майстерності. У жестикуляції знаходять своє відображення жанрові й стилеві особливості вистави. Принцип використання жесту в кожному жанрі театру різний: у гротесковому інший ніж у ексцентричному; камерний спектакль обумовлює принципово іншу жестикуляцію, ніж спектакль на великій сцені; трагедія диктує абсолютно інший стиль руху, ніж водевіль; комедія дель арте змушує актора жестикулювати інакше, ніж японський театр кабукі і т.д.

Міміка – це зриме відбиття внутрішнього життя персонажу. Міміка як «мистецтво жестів, від гр. *mimikos* (наслідувальний) – це рух м’язів обличчя, що відповідає внутрішньому душевному стану людини»

Міміка існує побутова і сценічна. Побутова міміка має рефлексорну і свідому природу. У театрі міміка поряд з мовою і жестикуляцією є одним із основних засобів виразності актора.

Вплив міміки підсилюється, якщо вона органічно поєднується з пантомімікою, тобто рухами тіла, жестами й пластикою. Грим у самому загальному виді може поділятися на реалістичну й умовну. Реалістична міміка досягає максимальної подібності з життям, а умовна – підкреслює все перебільшене, що актор зображує.

Отже, сценічний образ формується і існує завдяки сценічним засобам виразності, де кожен вносить свою частку у створення цілісного образу.

Питання для самоконтролю:

1. Чому актора вважають «царем сцени»?
2. Чим відрізняється актор від інших митців?
3. Дайте визначення таких понять: «артистизм», «артистична техніка» «організатор», «організаторські здібності».
4. Охарактеризуйте основні елементи акторської техніки.
5. Охарактеризуйте вербальні та невербальні засоби педагогічного артистизму.

Завдання для самостійної роботи

Опрацювати:

1. Простежити історію розвитку професії актора.
2. Проаналізувати театральні постановки провідних театрів України, зокрема трактування ролей кращими акторами української сцени.

3. Створити презентацію «Портрет актора». Обрати українського актора будь-якої епохи, ознайомитись з його життєвим і творчим шляхом.

📖 Рекомендована література: 3, 4, 5, 6, 8, 10, 23, 26, 31.

📁 ТЕМА №4 Педагогічне керівництво постановки дитячих вистав у початковій школі.

План:

1. Організаційно-методичні аспекти роботи театрального колективу.
2. Методика ознайомлення учнів 1-4 класів з синтетичними видами мистецтва.
3. Театралізація та інсценізація творів художньої літератури (байка, казка, п'єса).
4. Методичні особливості формування артистичних (виконавських) умінь в учнів початкової школи.

Вивчити основні поняття: театральне об'єднання, театралізація, інсценізація, режисерський коментар, театральне бачення п'єси, сюжет, конфлікт, експозиція, розв'язка.

1. Організаційно-методичні аспекти роботи театрального колективу.

Театр завжди використовувався як потужний соціально-виховний інструмент впливу на особистість. Тому для педагога як організатора, керівника та режисера театрального колективу так необхідно опанувати основними підходами організації та керівництва, знаннями та уміннями взаємодії керівника – режисера і виконавців.

У творчій діяльності театрального колективу є свої особливості, між керівником – педагогом та учасниками колективу повинна відбуватися ефективна співпраця, інтеракція, щоб молодь мала змогу вільно висловлювати свою точку зору, доводити правомірність своєї позиції, своїх переконань тощо. Така взаємодія допомагає розвивати творчий потенціал молодої людини, надає можливості реалізуватися та самоствердитися.

Обов'язковою умовою організації театрального колективу є відповідальність – за себе, за колектив, за творчий процес. Тому необхідно, щоб у колективі панувала атмосфера вимогливості кожного до себе й до товаришів по спільній справі, а це привчає до дисципліни і самодисципліни.

Створення атмосфери групової згуртованості є необхідною умовою роботи керівника – режисера з учасниками – акторами, що, у свою чергу, сприяє налагодженню позитивних стосунків, а підготовчий процес спектаклю супроводжується станом емоційного піднесення, натхнення, що, як відомо, за даними фізіологів та психологів, забезпечує той фон, на якому значно продуктивніше відбувається перебіг основних психічних процесів – сприйняття, уваги, пам'яті та мислення.

У співпраці з учасниками колективу керівнику – педагогу (соціальному педагогу) необхідно враховувати певні принципи розвитку творчих здібностей молодшої людини.

- принцип системності;
- принцип комплексного підходу до роботи;
- принцип індивідуалізації, вправності та доступності.

Театральне об'єднання – найпоширеніше з усіх творчих об'єднань у закладах освіти. Керівник проводить бесіду з кожним, хто вступає, з'ясовує, наскільки серйозні наміри кожного бажуючого. Адже кожний керівник зацікавлений у якісному складі театрального творчого колективу.

Досвід свідчить, що кількість учасників театрального колективу не повинна перевищувати 15-20 осіб, оскільки керівник не зможе приділяти певної уваги кожному учасникові, зокрема. Першим кроком у новоствореному театральному колективі керівником – організатором проводяться організаційні збори учасників, на яких встановлюється час і дні занять, складається розклад, робочий план. Керівник розповідає про театр та його специфіку, про завдання, які постають перед кожним учасником.

Заняття театрального колективу проводяться не менше двох разів на тиждень. Доречно, часто проводити етюдну роботу та тренаж на сцені. Репетиції на сцені важливі, особливо з самого початку і при завершенні роботи над театральною постановкою.

Особливу увагу керівник повинен приділяти питанню дисципліни в колективі. Домогтися, аби в учасників не було жодного пропуску без поважних причин. Також слід рішуче боротися з запізненням на заняття.

Усім учасникам театрального колективу запропонувати займатися у зручному одязі, який не заважає руху та не стискає м'язів. Планувати виступи перед глядачем можна лише за умови доброї підготовленості всіх виконавців.

У роботі з учасниками театрального колективу головною метою організатора та керівника – режисера є сформуванню духовну, високоморальну, творчу особистість, яка б володіла певними навичками сценічного ремесла.

У процесі творчих занять відбувається поступове єднання колективу, який перетворюється у єдине ціле, і дія кожного учасника колективу опосередковується спільною діяльністю, спільними завданнями.

Отже, майбутнім учителям початкових класів, необхідно оволодіти основними підходами організації та керівництва театральною колективом, тому що театрально мистецтво як видовищна форма організації процесу соціально-педагогічного впливу, як інструмент соціального пропагування сприяє об'єднанню молоді і зміцненню спільних дій, спрямованих на вирішення проблем, що постають перед нею.

2. Методика ознайомлення учнів 1-4 класів з синтетичними видами мистецтва.

Своєрідність творчих здібностей молодших школярів часто вражає нашу увагу своїм змістом, глибиною, багатогранністю.

Дитина — природжений актор, який постійно виконує якусь роль у дитячій грі.

Учні початкових класів на уроках читання пропонується розмовляти голосами казкових персонажів. Дітям подобається добирати слова, щоб охарактеризувати дійових осіб. Наприклад, на дошці написані слова й учні мають підкреслити ті, що характеризують того чи іншого героя, довести свою думку.

Дуже продуктивні уроки читання з використанням елементів театральної педагогіки. Це майстерне читання текстів, застосування міміки і жестів, використання відповідної атрибутики і бутафорії, а також інсценування, ігрові прийоми.

Зазвичай урок починається з музики і поезії. Звучить музика, учитель виразно читає вірші, діти слухають твори у виконанні акторів, вчать складати партитуру, читають оповідання в особах, розігрують сценки на задану тему або за прочитаним оповіданням, казкою, байкою.

Крім слів, люди використовують для спілкування і жести. Якими жестами найчастіше послуговуємося ми? Це жести привітання, прощання тощо. Найвиразніше передають внутрішній стан людини очі. Погляд може деколи сказати більше, ніж слова.

Потрібно вчитися розуміти мову обличчя. Крім того, досить чітко передає стан людини і її хода. Отже, і міміка, і жести, і манера ходи допоможуть краще зрозуміти людину, її внутрішній стан. Це полегшує спілкування з нею.

Дітям дуже подобається пантоміма. Розпочинати цю роботу слід з найпростішого — з відгадування загадок.

Діти полюбляють уроки, на яких вони разом з учителем читають казки. З великим задоволенням учні переказують тільки-но прочитану казку, а надто коли імітують голоси своїх персонажів.

Вивчаючи байку чи казку, можна «розігрувати» сценки в особах. Цікавим видом роботи є продовження «закінченої казки». У дітей виникає відчуття безпосередньої участі у творенні казки. Під час створення казкових персонажів варто запропонувати учням познайомити один одного зі своїм улюбленим героєм — озвучити образ, відтворити у власному виконанні характерні його ознаки.

Якщо у школі відбувається конкурс інсценованої казки, то необхідно: вибрати репертуар, скласти свій сценарій, підготувати необхідний реквізит, костюми, проводити репетиції. А також підібрати відповідні атрибути: декорації, символи, художні деталі.

Створюючи сценарій, діти вчать складати план, працюють над розвитком мовлення. Для інсценізації можна брати не весь текст (якщо він великий), а тільки основні частини, в яких розкриваються стосунки між героями.

Драматизація — це передача подій, про які йдеться у прозовому чи віршованому творі, у драматичній формі, тобто в особах. Для драматизації

підходять тексти казок «Дружні звірі», «Легкий хліб». Тут доречно використати маски, деталі костюмів героїв казок.

Свято казки — це завершальний етап роботи вчителя з учнями в класі.

У систему дидактичних ігор для першокласників доцільно вводити ігри-інсценізації, рольові ігри з сюжетом. Для участі у рольовій грі діти повинні мати уявлення про ті особливості діяльності, які можна відтворити ігровими засобами (мовні ситуації, жести, міміка, практичні дії, ігровий реквізит). Дітям подобається театр одного актора (учень читає вірш, а слухачі оцінюють).

Перш ніж інсценувати чи драматизувати твори, вчитель ознайомлює дітей з лексичним значенням слів театральної термінології, вводить їх в діалогічне та монологічне мовлення учнів. Учителі мають картки з опорною лексикою з даної теми, тлумачний словник, картограму з теми: «Театр», «Режисер».

Наступний етап — художнє виразне читання з видами виконавського мистецтва. Діти вчать читати вголос художні твори з дотриманням інтонації, що відповідає змісту, інтонувати спокійну або схвильовану розповідь, питання чи відповідь, здивування чи радість. Працюють над позначенням пауз, логічних наголоси», підвищень і знижень голосу, тобто створюють партитуру. Правильне дихання забезпечує можливість варіювати голос: промовляти слова голосно, пошепки, високим чи низьким тоном.

Одна з важливих вимог виразного читання — уміння інтонувати прочитане. Інтонування твору залежить від пауз і логічного наголосу. Вже з 1-го класу діти вчать «читати» розділові знаки.

Отже, щоб належним чином формувати навички театрального мистецтва, слід акцентувати увагу на наступному:

- вчити дітей інтонувати речення, визначати головних героїв і читати твір б особах;
- вчити інсценувати твори;
- навчати складати сценарії на основі прочитаного;
- збагачувати словниковий запас школярів;
- удосконалювати навички акторської гри;
- розвивати акторські здібності дітей, творчу фантазію;
- виховувати любов до рідного слова, театру, підтримувати пізнавальний інтерес.

3. Театралізація та інсценізація творів художньої літератури

Найважливішим засобом розвитку особистості, її життєвої компетентності є діяльність: навчити і виховати можна лише в дії.

Театралізація – методологічний прийом, що передбачає введення в урок заздалегідь підготовлених елементів театрального дійства, оформлення, при якому своєчасно підготовлені учні з'являються у класі з елементами костюму героя, вимовляють найбільш виразні його репліки.

Інценізація – створення драматичної трансформації епічного тексту. Учні пропонують створити діалог героїв і створити ремарки, які б уточнювали образ місця і часу, стану та поведінки героїв. Цей прийом можна використовувати для виявлення динаміки фабули, сутності конфлікту, так як драматичний виклад вимагає точного визначення дії, стану, пояснення взаємовідносин. Інценізацією також називають створення вистави або його фрагментів за п'єсою. Можливо використовувати на заключних уроках вивчення драматичних або епічних творів.

Режисерський коментар – створення опису майбутньої вистави від імені уявного режисера, роздуми над засобами зображення місця та часу у виставі, характеристиках дійових осіб, розуміння головної ідеї вистави, створення ескізів, декорацій, костюмів, пошук музичного оформлення. Можлива як групова, так і індивідуальна робота.

Театральне бачення п'єси – прийом вивчення драматичного твору, в якому робота над п'єсою ведеться у вигляді ділової гри – створення уявного театру. В процесі гри здійснюється режисерський коментар, ескізи костюмів та декорацій, проводяться проби на роль, визначається головне завдання вистави і тим самим з'ясовується ідейно-художня своєрідність п'єси.

У навчанні театралізації та інценізації виокремлюють наступні етапи:

- підготовчий: первинне читання, фрагментарне читання, безпосереднє сприйняття тексту, осмислення, аналіз тексту;
- виконавчий аналіз – інтерпретація художнього тексту, доповнена елементами театральної технології (інтонування, мізансцени, ескізи, костюми, декорації, музичне та світлове оформлення);
- етап репетиції перед уявним глядачем;
- презентація підготовленого проекту;
- рефлексія: обмін враженнями після перегляду, створення проблемної ситуації, що мотивує знову звернення школярів до тексту, співставлення аналізу художнього тексту та інценізації епізоду.

Підбираючи матеріал для театралізації та інценізації, необхідно дотримуватися основних критеріїв: збереження авторського задуму, авторської концепції, атмосфери твору, відповідність теми інтересам читача та глядача і віковим особливостям учнів, обмеженням об'ємом твору чи фрагменту, наявністю у вибраному фрагменті діалогу.

Як вже зазначалось раніше, театралізація здійснюється у декілька етапів.

Підготовчий період роботи – безпосереднє сприйняття художнього тексту та водночас процес входження у текст, розуміння змісту, поетики твору, перехід художніх образів у поняття, судження, концепції.

Інценізація приховує в собі великі можливості для серйозної розумової діяльності учнів, для поглиблення їх дослідження тексту «оригіналу», так як в створеному на його основі сценічному варіанті здійснюється поєднання творчої уяви та літературного «розуміння» учнями.

4. Методичні особливості формування артистичних (виконавських) умінь в учнів початкової школи

Велику роль при доборі літературного матеріалу відіграє індивідуальність виконавця, його акторська природа. Необхідно, щоб підбір творів на обрану тему відповідав його читецькому амплуа. Далеко не кожен твір підходить для виконання читцем.

Завдання вчителя початкових класів, керівника театрального гуртка, соціального педагога навчити учнів правильно працювати з тестами творів різних жанрів, творчо сприймати їх, а також виховувати в молодших школярів художній смак, естетичне почуття, утверджувати основи моральності і громадянськості, творчого ставлення до слова.

Успішній роботі над літературною композицією допоможуть:

- прагнення донести до глядача обраний літературний матеріал;
- захоплення літературним матеріалом, який обрав сам виконавець;
- вдале компонування тексту;
- максимальне наближення свого «я» до авторського.

Композиційною основою є сюжет (франц. *sujet* — предмет). У поняття «сюжет» в різний час вкладали різний зміст. Спочатку сюжетом називали основний предмет зображення. В. І. Даль у «Тлумачному словнику» визначає сюжет не тільки як «предмет і зміст», але і як «зав'язку твору»^{18*}. Пізніше сюжетними стали називати твори, які зображають логічно зв'язані між собою події.

Сюжет - це система відтворених чи створених уявою художника подій, взаємин між персонажами, розкриття їхніх характерів у вчинках, поведінці. Паралельно вживають термін *фабула* - поданий у причинно-часовій послідовності ланцюг подій для якнайповнішої передачі змісту. Якщо сюжет переказати неможливо (його можна лише дослівно повторити), то *фабулу* легко переказати, точніше, вона постає перед нами лише в переказі, коли ми своїми словами розповідаємо те, що прочитали.

Сюжет повинен забезпечити динамічність словодії, яка має розвиватися за законами композиції: від експозиції, зав'язки через наростання дії і кульмінацію до розв'язки, про що йтиметься далі.

Оскільки сюжет постає як певна послідовність чергування подій і ситуацій, то повинна існувати сила, яка надає йому динаміки, руху.

Такою рушійною силою є конфлікт.

Конфлікт (лат. *conflictus*- зіткнення, сутичка) – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваних складними колізіями.

Залежно від динаміки зародження, визрівання, розгортання, загострення і розв'язання конфлікту (тобто від етапів його розвитку) виділяють елементи сюжету: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію і розв'язку.

Експозиція (лат. - виклад, опис, пояснення) - вихідна частина сюжету, в якій стисло подано ситуацію, що логічно випереджає зав'язку. Як правило, в ній глядач знайомиться з головними учасниками майбутніх подій, із середовищем, часом та місцем дії.

Початок конфлікту, перше безпосереднє зіткнення сил, що дає поштовх подальшому розвитку подій, фіксує *зав'язку* – епізод чи декілька епізодів, з яких починається дія твору. Саме зав'язка виявляє основні сили, що конфліктують, причини їх зіткнення, протилежність поглядів, інтересів, устремлінь. Кожен окремий «шматок» композиції може мати свою зав'язку, підпорядковану основній.

Зіткнення протилежних сил поглиблюється в *розвитку дії*. Це основна частина сюжету, що змальовує загострення конфлікту. В його розвитку найяскравіше виявляються причини зовнішнього та внутрішнього конфлікту.

Найдраматичніша точка твору називається *кульмінацією*. Це момент найвищого піднесення, напруження, розвитку конфлікту, момент вирішального зіткнення характерів, мить перелому в сюжеті, з якої починається розв'язка. Саме кульмінація створює умови для швидкої або поступової розв'язки.

Розв'язка – це рішення конфлікту, показ наслідків конфлікту (чи конфліктів), остаточне вирішення долі персонажів. Як правило, розв'язку подають у кінці твору, хоча, згідно із задумом, можуть подати і на початку («Казка про Мару» Ліни Костенко).

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає мета та завдання театральної діяльності у початковій школі?
2. Який вплив має мистецтво на розвиток особистості дитини?
3. Як засоби мистецтва впливають на розвиток емоційних почуттів дитини?
4. Вкажіть мету та загальні цілі мистецької освітньої галузі нового стандарту початкової загальної освіти.
5. Що таке «стиль викладання»? Назвати основні характеристики стилю.
6. Чи потрібно використовувати елементи образної мови театру учням початкових класів, що беруть участь у різних театралізованих постановках?

Завдання для самостійної роботи

Опрацюйте питання:

1. Драматизація та інсценізація творів художньої літератури (байка, казка, п'єса).
2. Проаналізуйте мистецьку освітню галузь нового стандарту початкової загальної освіти: мета, загальні цілі, загальні очікувані результати, конкретні очікувані результати.

📖 Рекомендована література: 1, 3, 6, 9, 17, 21, 22, 23, 26.

ТЕМА №5. Методика використання різних видів театрального мистецтва у початковій школі.

План:

1. Вимоги до складання сценарію.
2. Методика складання сценарію до прозового твору.
3. Методика роботи над ляльковою виставою у початковій школі.
4. Організація роботи драматичного гуртка у початкових класах.

Вивчити основні поняття: сценарій, сценарний хід, сценарний план, тема, ідея, режисерський задум, сценарний матеріал, запрошення, афіша.

1. Вимоги до складання сценарію

Створення будь-якого культурно-мистецького заходу починається з написання сценарію.

Термін «сценарій» (походить від італійського слова «scenariò» і має грецько-латинські витоки). – це коротеньке викладання змісту драматургічного твору, його сюжетна схема, за допомогою якої створюється вистава, план-схема п'єси, кінофільму, опери, балету або масового театралізованого заходу

Сценарій – це підібрана літературно – режисерська розробка змісту театралізованого дійства.

Сценарій – літературне першоджерело видовища, що реалізується за допомогою або різних технічних засобів – це сценарії кіно, радіо та телебачення, або ж за допомогою засобів сценічної, театральної виразності в масовій дії – сценарії театралізованих видовищ.

Зміст роботи режисера – перекладення драматургічного твору на сценічний варіант; зміст роботи режисера-організатора культурно-дозвілєвої діяльності – створення сценарію, розробка задуму і, природно, написання постановочного плану театралізованого дійства.

На сучасному етапі в сценарно-режисерській практиці існує певна кількість різноманітних видів сценаріїв, які розподіляють за структурою та матеріалом, покладеним в основу драматургії.

Основні різновиди сценаріїв:

- а) сценарій театралізованої вистави;
- б) сценарій свята (в тому числі і масового);
- в) сценарій гри або тренінгу;
- г) сценарій спектаклю;
- д) сценарій телепередачі;
- е) сценарій фільму;
- ж) сценарій значної події.

За обсягом представленої інформації: короткі, деталізовані (літературні) сценарії.

За характером засобів виразності: кінематографічні, нетеатралізовані, театралізовані сценарії.

За співвіднесеністю зі стилем мови: художні, публіцистичні, розмовні, офіційно-ділові, наукові, комбіновані сценарії.

За оригінальністю: первинні (продуктивні), вторинні (репродуктивні) та первинно-вторинні (продуктивно-репродуктивні) сценарії.

За характером взаємовідносин між комунікантами: офіційні та неофіційні сценарії.

Слід підкреслити, що робота над тим чи іншим видом сценарію завжди підпорядковується загальному сценарному задуму.

Сценарій як твір, орієнтований на подальшу постановку «на сцені», підкоряється основним законам драматургії: в основі його сюжету повинен лежати конфлікт, не лише вчинки героїв, але й репліки персонажів за своєю природою мають бути дієвими, дія – єдиною, автор враховує обмеженість дійства в часі й просторі, епізоди будуються за певними принципами.

Складання сценарного плану – це завжди особиста справа автора

За допомогою вказаної схеми можна не лише створювати сценарний план майбутнього сценарію масового театралізованого видовища, але й також аналізувати вже готові сценарні праці.

Укладаючи сценарій театралізованого заходу, автор повинен звернути увагу на чотири важливі композиційні елементи, а саме:

Експозиція (пролог, вступ).

Зав'язка

Розвиток дії (основна частина).

Кульмінація (розв'язка).

Розв'язка.(фінал).

Пролог та епілог.

Сценарний хід.

Післядія.

Ця композиційна структура заходу поділяється на ряд циклів дії, що називаються епізодами. Кожний епізод розпадається ще на дрібніші частини, що є відносно завершеними (номер у концерті, документальний факт у святі, тощо).

Основні етапи роботи над сценарієм.

Тема – це коло життєвих явищ, відібраних і висвітлених автором сценарію, або це те, про автор хоче розповісти учасникам справи.

Ідея – це основна думка, оцінка подій, про які йдеться в сценарії, те, заради чого автор хоче розповісти учасникам про щось.

Розвиток сюжету в сценарії неможливий без визначення і розробки конфлікту, тобто основного для розвитку подій зіткнення інтересів, поглядів, прагнень. Конфлікт може виражатись у подоланні труднощів, перешкод

Наступний крок – продумування композиції, тобто реалізація сюжету та конфлікту у сценічній дії, яка розвивається. Велику увагу потрібно приділити роботі над віршованою заставкою, якщо це невеликий за розміром

вірш, епіграма, байка, адже мініатюра вважається важким видом мистецтва для виконання.

Розвиток дії, чи основна дія, тобто зображення процесу боротьби, її перипетії, ланцюги подій і зіткнень, в яких вирішується конфлікт. Основна дія розпадається на ланцюги взаємопов'язаних і взаємозумовлених епізодів. Кожен з них має свою логіку, свою внутрішню композицію, через яку червоною ниткою проходять ідея та тема сценарію.

Після кульмінації може наставати лише розв'язка, фінал дії. Фінал заключає в собі особливе навантаження, бо є найбільш зручним моментом для максимального вияву активності учасників масового заходу.

Звичайно, запрошення, афіша є складовими загального сценарію. Акцентую вашу увагу на програмі та її характерних особливостях.

Будь-яке анонсування або попередня інформація про майбутній захід – це особлива форма контактування з глядачами, з якої вони обов'язково одержують необхідну інформацію про те, куди їх запрошують, знайомляться з творчим задумом авторів видовища, жанровим різновидом та можливими учасниками-виконавцями.

Афіша – це великий або малий (частіше перше) аркуш паперу, інколи тканини, картону чи фанери, на якому написана інформація про те, що саме за захід відбувається, де і коли він буде проходити, за якою адресою. *Афіша – це обличчя майбутнього заходу*

Етапи роботи над сценарієм масового театралізованого заходу. Роботу над сценарієм масового театралізованого заходу будь-якого жанрового різновиду й тематичної спрямованості рекомендується вести в певній послідовності:

1. Складання сценарного плану.
2. Збирання сценарного матеріалу.
3. Створення творчої заявки на сценарій.
4. Створення чернетки сценарію.
5. Створення остаточного (чистового) варіанту сценарію.

Вказана послідовність не повинна порушуватись, і виключення з цього правила не повинно бути – тільки інколи, у деяких жанрових різновидах не дуже складних сценаріїв драматурги не вдаються до створення сценарної заявки

Схема складання сценарного плану.

1. Тема сценарію.
2. Ідея сценарію.
3. Основні епізоди сценарію.
4. Теми основних епізодів сценарію.
5. Композиція сценарію.
6. Дійові особи сценарію.
7. Конфлікт сценарію
8. Художній образ сценарію (сценарний хід).
9. Жанр сценарію.

10. Єдина (наскрізна) дія сценарію.
11. Засоби театралізації сценарію.
12. Прив'язка сценарію (орієнтація на певну аудиторію).
13. Графік монтажу сценарного матеріалу.
14. Назва сценарію.

Важливим кроком під час роботи над сценарієм може бути залучення до роботи учнів, для того, щоб вони відчули свою значимість у суспільному житті закладу, проявляли та розвивали свої творчі здібності. В учнів, які приймають активну участь в такій роботі, будуть розвиватися здібності аналізувати різноманітні заходи не лише за зовнішньою оболонкою, але й вдумуватися в суть заходу. Вдало розроблений сценарій – це зацікавленість в роботі як учасників, так і глядачів, враховуючи вікові особливості учнів професійно – технічних навчальних закладів, їх інтереси.

2. Методика складання сценарію до прозового твору

Постановка

Творчий процес побудови вистави. Створити виставу, поставити її означає дати сценічне життя літературному твору, примусити зазвучати німий текст, перетворити авторські ремарки на реальні, конкретні обставини, а літературних героїв — на живих, конкретно діючих людей.

Режисура

Уміння розкрити зміст п'єси через систему художніх образів, мистецтво створення вистави — цілісного твору, єдиного за задумом й художнім рішенням.

Робота режисера

Складові роботи режисера:

- робота над п'єсою;
- розробка постановочного плану;
- допомога акторам-аматорам у розкритті внутрішнього світу дійових осіб, у створенні характерів;
- репетиційна робота: застільна та планувальна — мізансценування, розробляння ескізів декорацій і костюмів, макета, робота на музикую й танцями тощо;
- організація допоміжних елементів вистави (освітлення, шуми, кіно-, відеоряд та ін.).

Найголовніше — об'єднати всі складові вистави для розкриття основної ідеї.

Усе мистецтво театру побудоване на взаємозв'язку, на взаємодії всіх елементів і людей театру.

Безперечно, основа театру — актор, роботу якого глядач бачить і творчість якого дає йому насолоду, актор, який безпосередньо несе глядачеві ідею вистави.

У створенні вистави беруть участь:

- драматург — автор п'єси;

- режисер — автор постановки;
- художник — автор макета й ескізів декорацій та костюмів;
- композитор — автор музики;
- актори — автори образів дійових осіб.

Особливості театрального мистецтва

Перша особливість — цілісність вистави. Автором вистави є творчий колектив.

Друга особливість — жива дія. Театр відображає дійсність у живій дії, маючи протяжність і в часі, і в просторі, що надає йому особливої виразності й сили впливу.

Третя особливість — матеріал театрального мистецтва.

Четверта особливість — спілкування актора з глядачем.

П'ята особливість — неповторність.

Шоста особливість — синтез. У театрі використовують виражальні засоби інших видів мистецтв, зокрема архітектури; скульптури; живопису; музики; танцю; дієву силу слова; літератури; багатоплановість кінематографа.

Сьома особливість — матеріал і майстер. Актор є водночас матеріалом і майстром вистави.

П'єса. Літературний твір, який існує незалежно від театру. Театр у результаті тривалої роботи дає тлумачення п'єсі і перетворює її на виставу — новий твір мистецтва.

Вистава. Цілісно задуманий і виконаний твір театрального мистецтва, що має свій творчий задум і план. Об'єднує в художнє ціле всі елементи театрального мистецтва, має єдність задуму, плану, методу, стилю, ансамблю. Обрання п'єси є головним моментом у роботі режисера.

3. Методика роботи над ляльковою виставою у початковій школі

Робота над виставою містить кілька плідних етапів, зокрема: перше читання п'єси режисером і створення постановочного плану; спільна робота над виставою режисера й акторів; репетиції па сцені.

I етап Читання п'єси та складання плану вистави

Перший етап роботи режисера над виставою відбувається напередодні того, як почнуть працювати актори над своїми ролями, адже режисер сам повинен побачити майбутню виставу. Режисер створює постановочний план, свій режисерський примірник п'єси.

Постановочний план має такі розділи:

- ідейне тлумачення п'єси (її інтерпретацію);
- характеристику окремих персонажів;
- визначення необхідних для цієї вистави стилістичних і жанрових особливостей акторського виконання;

- рішення вистави у часі (ритм і темп вистави), просторі (мізансцени, планування);

- визначення характеру й принципів оформлення.

Перше читання п'єси режисером, яке дає:

- уявлення про особливості п'єси, про її нібито очевидні позитивні й негативні якості;
  - основи майбутньої вистави, її неясні обриси, розпливчасті задуми.
- Основні вимоги до п'єси
- Чи правильно показане у п'єсі життя?
  - Чи правдиві образи дійових осіб?
  - Якими є їх вчинки (дії)?
  - Чи потрібна п'єса глядачеві?
  - Чи побачить він щось для себе нове, що збагачувало б думки і почуття?

- Якою є її пізнавальна значущість?

Створення постановочного плану

Задум. Режисер від самого початку вирішує: у чому полягають ідейний зміст і конфлікт п'єси; якою в ній є логіка розвитку подій і боротьби; у чому слід убачати наскрізну дію і протидію вистави; чого потрібно вимагати від акторів на репетиціях, — тобто постановник уже має деякі замальовки постановочного плану, у його уяві вже існує чорновий начерк задуманої вистави.

Виникнення задуму, а за ним і постановочного плану є можливим лише після визначення режисером власного погляду на п'єсу, самостійного оцінювання її особливостей, будови, якостей персонажів, властивостей її мови, «почерку» автора.

Постановочний план — це нова якість, нова форма існування драматургічного матеріалу п'єси.

Самостійне прочитання п'єси, бачення її людей, дії, атмосфери, змісту, ідеї, образне бачення подій, конфліктів і характерів дасть змогу створити художній образ вистави, тобто вираження ідеї в конкретному уявленні.

4. Організація роботи драматичного гуртка у початкових класах.

Основою театральної підготовки учнів є вивчення вправ з акторської майстерності. Ці вправи послідовні, мають визначену форму, тренують не тільки м'язи дітей, а й розвивають увагу, уяву, фантазію, надаючи їм легкості, невимушеності рухів.

Під час занять учні розучують вправи з сценічного руху, сценічної мови. З метою розвитку у дітей музичальності і ритмічності, для ознайомлення їх з засобами театральної виразності та побудови театрально-сценічної мови вводять відповідні вправи та ігри. Слід обов'язково ввести таке заняття, як ритміка. Ритміка має велике значення для естетичного та фізичного розвитку дітей. У процесі занять з ритміки діти набувають стрункої постави, пластичності рухів, легко рухаються під музику. Ритмічні вправи та ігри навчають активно сприймати темпоритм, розвивають координацію рухів, увагу, пам'ять. Їх належить проводити на природних рухах гри з предметами (м'ячем, обручем, скакалкою тощо).

Добре організоване і цікаво проведене перше заняття запам'ятовується учням на все життя.

Призначити можна його лише тоді, коли керівник певен, що в нього все підготовлене до зустрічі дітей, коли він добре продумав план роботи, підготував робоче місце тощо.

Перше заняття слід проводити так: дітей привітно зустріти, вишикувати за ростом (маленьких ставити спереду) і під музику маршу вводити до зали або репетиційної кімнати. Зупинивши їх півколом, керівник повинен привітатися, назвати себе. Далі відмітити в журналі присутніх, провести коротеньку бесіду про зовнішній вигляд та їх організованість, про особисту гігієну, одяг та взуття для занять. Після цього приступити до занять.

Знайомлячись з кожною дитиною, керівник з'ясовує акторські дані. Розмову слід вести спокійно, доброзичливо, залучаючи всіх до бесіди. Після цього діти стають під музику маршу у коло. Керівник проводить різноманітні ігри-вправи. Правильне дихання під час виконання вправ має велике значення для здоров'я дітей, тому потрібно стежити, щоб вони під час виконання вправ дихали ритмічно і рівно.

Наприкінці заняття керівник нагадує про день і час наступного заняття. Після цього керівник прощається з дітьми.

Заняття в дитячих театральних колективах проводиться двічі на тиждень. Тривалість уроку— одна година (академічна). Кожен урок складається з трьох частин, органічно пов'язаних між собою.

Перша частина: вивчення вправ з акторської майстерності, сценічної мови та сценічного руху, елементів тощо.

Друга частина: вивчення уривків з вистав, етюдів.

Третя частина: репетиція та постановка спектаклю, репетиція на сцені, виховна робота, обговорення наступних постановок тощо. Кожне заняття закінчується вправою для заспокоєння дихання, нервового та фізичного напруження, вправами для рук, голови і корпусу.

Нехай дитяча душа розвивається вільно, природно, не пригнічується її індивідуальність.

Перехід до особистісно орієнтованої моделі навчання і виховання в сучасній школі України спрямовує педагогів на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть повноцінний розвиток здібностей, потреб та інтересів учнів в усіх сферах їхньої діяльності.

Сучасна психологічна наука стверджує, що дітям шкільного віку притаманна неабияка образність мислення, емоційність. Дана програма направлена на реалізацію учнями їхніх творчих здібностей, дає можливість виявити і реалізувати акторські здібності дітей, формувати комунікативні навички, розвивати діалогічне та монологічне мовлення під час інсценізації творів. Програма має практичне спрямування.

Питання для самоконтролю:

1. Яка методика пошуку сценарного ходу?

3. Виявіть найважливіші компоненти задуму.
4. Проаналізуйте схему сценарного плану.
5. З чого складається сценарний матеріал?
6. Розкрийте вимоги щодо складання творчої заявки.

Завдання для самостійної роботи

Опрацюйте питання:

1. Методика складання сценарію драматичного твору.
2. Профільне спрямування гуртків.

📖 Рекомендована література: 1, 3, 6, 9, 17, 21, 22, 23, 26.

📁 ТЕМА №6 Кіно-телебачення, відео як жанри екранного мистецтва

1. Кіно як вид екранного мистецтва.
2. Телебачення як мистецтво і засіб комунікації.
3. Відео мистецтво, його поява та розвиток. Відеокліп.

Вивчити основні поняття: кіномистецтво, кіно, телебачення, відеокліп.

1. Кіно як вид екранного мистецтва

Проблема зображення дійсності рухомою, динамічною хвилювала людину ще з давніх часів – навіть у наскельних зображеннях первісної людини (в серіях рисунків) спостерігається певна послідовність, що відображає початок, кінцеву мету та етапи її досягнення. Згодом, коли техніка живопису сягає досконалості, художники прагнуть передати динаміку розгортання подій: це епічний цикл фресок із життя Марії і Христа Джотто ді Бон доне, розписи Сікстинської Капелли Мікеланджело, «Афінська школа» Рафаеля та ін.

Отже, ідея рухомого зображення виникла не на безплідному ґрунті, а була підготовлена усім попереднім розвитком культури.

Кіномистецтво – це вид мистецтва, який за допомогою кінематографічної техніки, оперуючись рухомим зображенням і звуком відтворює реальну дійсність у художніх та художньо-документальних образах.

Кіно виникло на основі фотографії. Першим кроком до реалізації передачі динаміки зображення через послідовну серію картинок цієї думки стало винайдення способу відтворення зображення на спеціальній плівці, папері. Проте історія фотографії починалася із дослідів, коли зображення за допомогою камери переносилося на площину і перемальовувалося (кінець 15 ст.). Такі досліді проводив ще Леонардо да Вінчі.

Фотографія у сучасному розумінні виникла у 18 ст. з відкриття чутливих до світла матеріалів. У 1802 р. в Англії вперше було отримано

зображення на пластинці. Датою виникнення фотоапарату вважають 1839 р., коли французький вчений Дагер доповів Паризькій Академії про свій спосіб фотографування - дагеротипію, через 2 роки (у 1841 р.) про власний спосіб доповів також У.Г.Д.Толбот. Різниця між способами полягала в тому, що в одному випадку спочатку отримували позитив, а в іншому – негатив.

Винахідниками кіно вважають французів, братів Огюста та Луї Люм'єрів. Вони досконало вивчили принцип роботи кінескопу Едісона (апарат для швидко змінюваних фотографій, що створював ефект руху об'єктів), і на основі цього 8 грудня 1895 р. в паризькому кафе „Гран-кафе” на бульварі Капуцинок відбувся перший публічний показ півтора хвилинної стрічки „Прибуття потягу на вокзал Ла Сьота”.

До 30 років 20 ст. кіно було німим. Значний внесок у розвиток німого кіно внесли режисери С.Ейзенштейн, В. Пудовкін, О.Довженко. Їхні фільми „Броненосець Потьомкін”, „Мати”, „Земля” стали важливим етапом у розвитку світового кіно.

У 1927 р. фільмом А.Кросленда „Співак джазу” почалася ера звукового кіно, яке змінило погляд суспільства на його зміст і структуру.

Кінематограф поєднав у собі традиції інших видів мистецтва і запропонував нові засоби розкриття художнього образу. Мистецтвознавці називають кіно „живописом, що рухається” та „зоровою літературою”. Акторська гра, виразна пластика рухів, слово, музика, зображення простору (пейзаж, ітер'єр) – усе це дано екрану як продовження традицій, вироблених у різних сферах художньої творчості.

Перший звуковий фільм з'явився в 1928 році. До появи електронних засобів запису всі фільми знімалися на фотоплівку – камера послідовно фіксувала окремі моменти руху акторів: щоб людське око сприйняло ці окремі кадри, як єдине рухоме ціле, необхідно було робити від 16 до 24 «знімків» в секунду.

Кіно – це мистецтво синтетичне, воно активно використовує образотворчі й виражальні засоби літератури, живопису, музики, театру.

Кіномистецтво – вид мистецтва, який за допомогою кінематографічної техніки, оперуючи рухомим зображенням і звуком відтворює реальну дійсність у художніх та художньо-документальних образах.

В кіномистецтві початку ХХ ст. найбільшою популярністю користувались авантюрні фільми та комедії (у Франції). В Італії основу жанрової системи склали історичні «фільми – колоси» і «салонні мелодрами»

Перші кроки кінематографа в Україні пов'язані з іменем механіка-конструктора І.Тимченка та фізика М.Любимова, які ще в 1893 р. створили апарат для відтворення на екрані неперервного руху людей і предметів. Через рік після винайдення братами Люм'єр кінематографа фотограф-художник А.Федецький зняв і продемонстрував хронікальне кіно. З 1907 р. в Україні розпочалося регулярне виробництво кінофільмів (Київ, Одеса, Харків). У цей період створюються хронікально-документальні стрічки. Екранізуються

театральні вистави «Наталка-Полтавка», «Богдан Хмельницький» та ін. У них знімаються відомі театральні актори М.Садовський, М.Заньковецька, Н.Ужифій, М.Шумський та ін.

Протягом століття кіномистецтво виробило чимало нових художніх методів і прийомів відображення реальності: постановка сцен, спецефекти, монтаж кадрів, ракурс, план тощо.

2. Телебачення як мистецтво і засіб комунікації

Телебачення - засіб масової комунікації, на основі якого поступово складається новий вид мистецтва.

Одні називають його «однооким монстром», інші — «ящиком мрій», треті — «восьмим чудом світу». Телебачення не тільки засіб масової інформації, але й новий вид мистецтва, здатний передавати на відстань естетично перероблені враження буття. За своєю масовістю телебачення сьогодні випередило кіно.

Зараз уже здійснюється телепередача з-під землі, з-під води, з повітря, з космосу. Телеоко бачить і там, де око людини не бачить.

Слово телебачення походить від грецького «теле» – далеко, і латинського «візіо» – бачення. Телебачення (від грецького бачення в даль, далеко) – наука про передачу зображення на відстань.

Телебачення – передавання на відстань зображень рухомих і нерухомих об'єктів за допомогою електронних сигналів, що поширюються по каналу зв'язку. Телебачення об'єднує системи телевізійного мовлення, які поряд з радіомовленням є важливим засобом масової агітації і пропаганди.

З одного боку, це екранне мистецтво, а з іншого – засіб масової інформації. Перші досліди про передачу зображення на відстань з'явилися в на початку 20 ст. у Радянському Союзі. А вже з 1 жовтня 1931 р. розпочалися регулярні телепередачі нерухомих зображень. Через рік було проведено показ рухомого об'єкта (телекіно), а в 1934 р. з'явився і звуковий супровід.

У 1938 р. розпочалися експериментальні передачі електронного телебачення, а через 2 роки (у 1940 р.) у продаж почали надходити перші серійні телевізори. Однак ВВВ перервала процес створення нових і більш досконалих систем телебачення. І тільки в 1945 р. відбулася перша післявоєнна телепередача. З кінця 60- х років 20 ст. телебачення практично набуває рис окремого виду мистецтва.

Поява телебачення зумовлена бажанням людини отримувати свіжу й точну інформацію у найбільш зручний спосіб. Вірним супутником телебачення стали комп'ютерні мережі та Інтернет.

Завдяки виникненню телебачення суспільство отримало можливість відкритого спілкування в прямому ефірі. Кожна думка, ідея, тема

обговорюється одночасно великою кількістю глядачів, які не тільки отримують інформацію, але й стають безпосередніми співучасниками подій.

3. Відео мистецтво, його поява та розвиток. Відеокліп.

В 70-х – 80-х роках минулого століття разом з телебаченням розвивається і відеозапис, це дало можливість записувати з екрана передачі за своїм бажанням і дивитися їх в зручний для глядача час. Виникло „домашнє телебачення” – власник відеокамери може зафіксувати на стрічку яскраві події своєї родини.

Отже, наприкінці 20 ст. відбувся новий технічний прорив – мистецтво кіно перевтілилося у відеомистецтво. Це поєднання кінематографа і телебачення.

Створення відеофільмів відбувається за законами кіномистецтва, але вони призначені переважно для телевізійного перегляду (регіональні, кабельні, супутникові телеканали), та через портативні відеомагнітофони, ДВД плеєри. Основною перевагою відео мистецтва стало застосування комп’ютерної графіки, що дозволяє побачити на більш якісному рівні не лише дійсну реальність, але й втілити в художні образи будь-які фантазії чи мрії творчих людей. Завдяки відео мистецтву люди відкрили для себе новий світ – віртуальну реальність. Відео удосконалює процес вибору, фіксації, збереження і розповсюдження інформації. За допомогою відео люди отримують можливість створювати особистий культурний простір: разом з індивідуальними бібліотеками і фонотеками формуються зібрання улюблених творів кіно і телебачення – відеотеки.

Різновидом відео мистецтва є відеокліп (відео ролик, кліп) – це нетривала за часом, художньо змонтована послідовність кадрів.

Відеокліп - телевізійний ролик - естрадна пісня, що супроводжується різноманітними зображеннями на екрані. Короткий музичний сюжет, який може початися з будь-якого епізоду, логічно невиправданого.

Від традиційних музичних теленомерів, що є, як правило, імітацією концертного виступу (на сцені або на «натурі»), відеоролики суттєво відрізняються: це, по суті, художні міні-фільми, що втиснуті - завдяки віртуозному стрімкому монтажу, колажній техніці, поліекрану - в трьох - п’ятихвилинний пісенний формат.

Відеокліпи найчастіше застосовуються для реклами товарів, послуг, а також для візуального супроводження аудіо композицій на телебаченні. Мистецтво зйомки та монтажу відео кліпів вважають також окремим видом кіномистецтва. Зазвичай відео кліпи мають більш „подріблений” монтаж у порівнянні з короткометражним кіно, і в них частіше застосовують спецефекти. Кліпи відображають стилістику музики та зовнішні дані артиста з найбільш вигідних ракурсів. Першим серед музичних колективів звернувся до відео кліпу гурт „Квін” (соліст Фреді Меркурі). Один з найкращих його кліпів – „Богемська рапсодія”.

Відеокліп може містити візуально-сюжетну лінію подій пісні, сценарій на яку складає режисер-кліпмейстер. Мистецтво відео кліпів знайшло своє застосування і в рекламі художніх фільмів та різних товарів. Для захоплення інтересу глядачів до кінострічки чи певного товару режисер робить кліп: обирає найбільш яскраві, привабливі, захоплюючі моменти і створює із них монтаж.

Види відеокліпів

Відеокліпи можуть бути сюжетними, «асоціативними», мультиплікаційними, екзотично-видовищними, трюковими і т.п. Розрахунок творців цих «закручених», візуально перенасичених номерів в тому, щоб їх хотілося записати і дивитися раз по раз, осягаючи все нові деталі і подробиці.

Природно, що ефективність реклами від цього невмоливо зростає. Взагалі, відеоролики зробили хітами чимало посередніх пісень і практично деяких популярних нині виконавців. І навпаки: пісня, під яку не знятий «промо-відео», має тепер мало шансів потрапити до хіт-прадів. Слід зазначити, що жанр відеоролика з'явився не тільки з комерційних розрахунків, але і як одне з породжень естетики «нової хвилі» з її тяжінням до театралізації і візуальних ефектів. У свою чергу, ролики стали своєрідними «провідниками» цього духу в світі традиційної музики, тепер фантазмагоричні відеокліпи знімаються навіть під музику «ізі ліснінг».

Крім «промо-роликів», існують і безпосередньо музичні відеокасети, що продаються в магазинах, середня тривалість їх - близько однієї години.

Зміст касет: запис концертних виступів відомих артистів або збірка відеороликів різних виконавців. Робляться спроби запису «відеоальбому» (тобто зйомок під кожну пісню диска окремого ролика), але поки тимчасові і матеріальні витрати не виправдовують себе. Не викликає вже сумнівів те, що музичне відео - нескороминуща мода. Ця галузь розвиватиметься, знаходитиме нові форми і, цілком можливо, скоро займе не другорядне (поряд із звукозаписом), а керуюче положення у розважальної індустрії.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть імена вчених, які винайшли фотографію.
2. Кому належить винахід кінематографу?
3. Де і коли відбувся перший кіносеанс?
4. Коли з'явився перший звуковий фільм?
5. Дайте визначення кіномистецтва
6. Назвіть країни, де найшвидше розвивалось мистецтво кінематографу.

Завдання для самостійної роботи

Опрацюйте питання:

Історія виникнення кінематографу.

2. Майстерність акторів у втіленні художнього образу на екрані.

3. Поява фотографії – перший крок до рухомого зображення дійсності на екрані

4 Кінострічки для дітей.

5 Роль реклами і відеокліпів у розвитку свідомості молодшого школяра.

📖 Рекомендована література: 1, 3, 6, 9, 13, 21, 22, 23, 26, 33.

📁 ТЕМА №7. Види і жанри кіно

План:

1. Різновиди екранного мистецтва.
2. Основні види та жанри кіно
3. Художнє (ігрове) кіномистецтво
4. Документальне (неігрове) кіно, його особливості, становлення і розвиток
5. Анімація, історія виникнення.

Вивчити основні поняття: художнє (ігрове) кіномистецтво, документальне (неігрове) кіно, короткометражні фільми, анімація, мультиплікація.

1.Поняття про види кіно. Художнє (ігрове) кіномистецтво.

Проблема зображення дійсності рухомою, динамічною хвилювала людину ще з давніх часів – навіть у наскельних зображеннях первісної людини (в серіях рисунків) спостерігається певна послідовність, що відображає початок, кінцеву мету та етапи її досягнення. Згодом, коли техніка живопису сягає досконалості, художники прагнуть передати динаміку розгортання подій: це епічний цикл фресок із життя Марії і Христа Джотто ді Бон доне, розписи Сікстинської Капелли Мікеланджело, «Афінська школа» Рафаеля та ін.

Ще Леонардо да Вінчі проводив досліди одержання зображення на спеціальній плівці – зображення з допомогою спеціальної камери переносилося на площину і перемальовувалося (кінець XV ст.)

Фотографія в сучасному її розумінні виникла XVII ст. з відкриттям чутливих до світла матеріалів. У 1802 р. Т.Уествуд (Англія) вперше отримав зображення на пластинці, але ще не знав, як його закріпити. У 1839 р. Л.Ж.М. Дагер доповів Паризькій академії про свій спосіб фотографування – дагеротипію, через 2 роки (у 1841 р.) про власний спосіб доповів також

У.Г.Д.Толбот. Різниця між способами полягала в тому, що в одному випадку спочатку отримували позитив, а в іншому – негатив.

В XIX ст. з'явився кінетоскоп Едісона (апарат для спостереження швидко змінюваних фотографій, що створював ефект руху об'єктів). Роботу кінетоскопу досконало вивчили брати Луї та Огюст Люм'єри і в 1895 р. запатентували кінематограф. Перший кіносеанс відбувся 28 грудня 1895 р. в

Парижі в підвалі «Гран кафе» на бульварі капуцинів – це були сцени, відзняті з натури «Вихід робітників із заводу Люм'єра», «Прибуття поїзда на вокзал Ла Сьота».

В перші роки свого існування кіно залишалось німим. Перший звуковий фільм з'явився в 1928 році.

До появи електронних засобів запису всі фільми знімалися на фотоплівку – камера послідовно фіксувала окремі моменти руху акторів: щоб людське око сприйняло ці окремі кадри, як єдине рухоме ціле, необхідно було робити від 16 до 24 «знімків» в секунду.

Майже одночасно з Люм'єрами свою кінематографічну діяльність розпочав Жорж Мельєс: його кінострічки «Леді зникає», «Замок диявола», «Червона Шапочка», «Подорож на місяць» вважають передвісниками ігрового кіно, в якому поступово починає вибудовуватись система жанрів.

Кіномистецтво – вид мистецтва, який за допомогою кінематографічної техніки, оперуючи рухомим зображенням і звуком відтворює реальну дійсність у художніх та художньо-документальних образах.

В кіномистецтві початку ХХ ст. найбільшою популярністю користувались авантюрні фільми та комедії (у Франції). В Італії основу жанрової системи склали історичні «фільми – колоси» і «салонні мелодрами».

Перші кроки кінематографу в Україні пов'язані з іменами механіка – конструктора І.А.Тимченка та фізика М.А. Любимова – вони ще в 1893 р. створили апарат для відтворення на екрані неперервного руху людей і предметів. Через рік після винайдення Люм'єрами кінематографа фотограф –художник А.К.Федецький знімав і демонстрував хронікальне кіно. В 1907 р. в Україні розпочалося регулярне виробництво кінофільмів (Київ, Одеса, Харків).

Створюються хронікально – документальні стрічки, екранізуються театральні вистави («Наталка – Полтавка; «Богдан Хмельницький») та ін.

Найвизначніші фільми дореволюційного кіно «Пікова дама», «Отець Сергій», «Життя за життя». Режисери цього періоду: Я.Протазанов, Є.Бауер. Визначились і перші зірки: В.Холодна, І.Мозжухін, Н.Лисенко.

20-30 ті роки відображували в кіно соціально – політичні процеси: важливе місце посіли історико-революційні фільми («Чапаєв», «Щорс», «Юність Максима» і т.д.) та історичні фільми («Олександр Невський» С.Є.Ейзенштейна, «В.Петров», «Петро І», В.Пудовкін – «Суворов»).

В роки війни ігрове й документальне кіно спрямоване було на виховання патріотизму, але були й комедійні фільми, які вселяли оптимізм і надію на краще майбутнє («Небесний Тихохід», С.Тимошенко, «О сьомій годині вечора після війни» І.Пир'єва).

Післявоєнний період не був багатий на кіно спадщину, в 50-х роках відбувається піднесення кінематографу, 60-80-ті роки період великої творчості продуктивності, що зумовила високий художній рівень фільмів і широту їх тематичного діапазону: екранізується літературна класика,

аналізуються морально – психологічні проблеми сучасників, розвивається кінокомедія, фільми молодіжної тематики.

Кіноімперія США – Голівуд.

Після Першої світової війни лідером в світі з виробництва кінофільмів стає США. Офіційною датою заснування Голлівудської кіно імперії вважається 1913 рік.

2. Основні види та жанри кіно

Всі фільми можна розділити на основних чотири види .

1. Художнє (ігрове) кіно, або художній фільм — вид кіномистецтва, побудований на грі акторів.

2. Документальне кіно - фільм, в основу якого покладені зйомки реальних подій та осіб. Темою для документальних фільмів найчастіше стають історичні події, культурні та соціальні явища, відомі особистості та товариства.

3. Науково-популярне кіно - вид кіномистецтва, завданням якого є оприлюднити наукові відомості, факт і результати досліджень, описати на рівні загальних понять наукові гіпотези, ідеї, відкриття, погляди. У науково-популярному фільмі можуть використовуватися дані декількох наук, проте серед них одна є основною, а решта — доповнюють .

4. Мультиплікація або анімація — вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів. Ці твори називають анімаційними або мультиплікаційними фільмам

Жанрами називають різновиди художніх творів, які історично сформувалися і є достатньо стійкими.

3. Художнє (ігрове) кіномистецтво

До ігрового або художнього кіно відносять:

1. Екшн (бойовик). Екшн поділяється на: вестерн та гангстерський фільм.

2. Пригодницький фільм.

3. Детектив.

4. Драма. Різновидом драми є трагедія.

4. Історичний фільм.

5. Кінокомедія. Різновидом кінокомедії є: пародія, фарс.

6. Мелодрама.

7. Сімейний фільм.

8. Музичні фільми.

9. Трилер (у перекладі з англійської) означає трепет. Різновидом даного жанру є містичний трилер, катастрофа.

10. Фільм жахів.

11. Фантастичний фільм. Фантастичні фільми поділяються на: фентезі, фантазмагорія зоряні війни, кіберпанк.

4. Документальне (неігрове) кіно, його особливості, становлення і розвиток.

Документальне (неігрове) кіно – це кіно, в основу якого лягли зйомки справжніх подій і осіб. Це складний жанр, підготовка і робота над яким займає тривалий час: відбирається життєвий і документальний матеріал, на основі якого створюється сценарій.

Структура документального фільму різноманітна: використовується як постановочна так і репортажна зйомка, натурні та інтер'єрні зйомки, архівні відео-і фотоматеріали. Темою для документального кіно найчастіше стають цікаві події культурні явища, наукові факти і гіпотези, знамениті персони і співтовариства. Майстри документалісти у своїх творах нерідко досягають філософських узагальнень.

Документальне кіно поділяється на різні види: подійна хроніка, кінематографічний літопис (фільми для історії) кінофіксація для спеціальних завдань, наприклад, наукові зйомки, міліцейська хроніка, відео спостереження, авторська журналістика, мистецтво.

Кіножурналістика і документальне кіно про мистецтво поділяються на різні під жанри: кінорепортаж, кінонарис, кінодослідження, соціальна кінопубліцистика, кіно щоденник, кіноподорож, кіно-портрет, кінопроза, кінодрама, кіномелодрама, кінокомедія, кінопоезія, кінотрагедія тощо. Документальне кіно часто називають неігровим кіно.

Першим документальним фільмом був кінофільм братів Люм'єр. Документальне кіно може бути дуже різним – і пропагандистським, і політичним, і спекулятивно-сенсаційним, і трагічним і комедійним і поетичним і філософським.

До документальних фільмів відносять освітні (навчальні) кінофільми. Це фільми, які призначені для перегляду учнями і студентами в школах і ЗВО. Дослідження вчених показали, що навчальний матеріал, знятий у формі кіно засвоюється краще, ніж переказаний вчителем. Практика показів учбових фільмів найбільше розповсюджена в США.

Наприкінці 20- початку 21 ст. освітні фільми стали часто показувати по телебаченню і вони набули великої популярності. В даний час існують спеціальні освітні телевізійні канали, де майже цілодобово показують тільки освітні й науково-популярні документальні фільми.

5. Анімація або мультиплікація, історія виникнення.

«Анімація» – в перекладі з латинської – «оживлення». Вона базується на зйомці кадр за кадром мальованих чи об'ємних фігур персонажів.

Мультиплікація або анімація — вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (графічна мультиплікація) або об'ємних (об'ємна мультиплікація) об'єктів. Ці твори називають анімаційними або мультиплікаційними фільмам.

Цікаво, що анімація виникла задовго до винайдення кінематографа –

вперше малюнок ожив в 1832 році в лабораторії бельгійського фізика Ж.Плато: 20 зображень різних фаз руху людини помістили на барабан пристрою кінетоскопа, при швидкому прокручуванні малюнки зливались і здавалось, що зображення безперервно рухається. Але перші анімаційні фільми почали створювати після виникнення кінематографу.

Днем народження анімації вважається 30 серпня 1877 р., коли винахід був запатентований. Перші сеанси розпочалися з 28 жовтня 1892 р. в Паризькому музеї Гривен. Перші мальовані фільми, зняті позакадровим методом, з'явилися в 1906 –1908 рр. («Фантасмагорія»), «Магічна авторучка»). Бурхливий розвиток мистецтва мультиплікації пов'язаний із появою звукового кіно та діяльністю Уолта Діснея. Його фільми «Фантазія» (1940), «Бембі» (1942), «Леді і бродяга» поклали початок мистецтву мультиплікації у всьому світі. Сьогодні найпоширенішими видами мультиплікації є мальована, лялькова та комбінована .

Анімація поділяється на такі види:

1.Графічна (мальована).

2.Об'ємна (матеріальна) анімація. Об'ємна анімація поділяється на: пластилінову, лялькову, сипку, перекладну, голчастий екран, тіньову, комп'ютерну.

Сьогодні анімація, так само як і інші жанри кіно, розвивається і вдосконалюється. З'являються нові технології зйомки анімаційного кіно:

1. Покадрова технологія.
2. Технологія «ключових кадрів».
3. «Захоплення руху» .
4. Технологія руху.
5. Технологія форми «Морфінг».
6. Кольорова анімація.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть країну – батьківщину кіно.
2. Які різновиди та жанри кіно Ви знаєте?
3. Винахідники кінематографа.
4. Які основні тенденції українського кінематографу?
5. Кого з видатних українських кінорежисерів Ви знаєте? Назвіть їхні кращі фільми.
6. З якими стрічками « Великого німого» ви знайомі?
7. Охарактеризуйте соціально-естетичні особливості телебачення.
8. Чи можна вважати телемистецтво складовою демократизації суспільства?

Завдання для самостійної роботи

Опрацюйте питання:

1. Короткометражні фільми, їх відмінності від інших видів кіно.

📖 Рекомендована література: 4, 6, 11, 19, 20, 25, 34.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативні документи:

1. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття». Освіта. 1993. грудень (№44–46). С.2–12.
2. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII § розд. II ст. 12 (2017 р.) Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2145-192>.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». № 463-IX (2020). Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Концепція розвитку освіти України «Нова українська школа» Режим доступу : www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf
5. Міністерство освіти і науки України. (2016). Концепція «Нова українська школа». Режим доступу: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
6. «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року.(2006). Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975

Базова

7. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. К. : Лібра, 1996. 122с.
8. Брижак Н.Ю. Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. Київ: Логос, 2017. 126 с.
9. Брижак Н.Ю. Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи здобувачів дисципліни «Сценічне та екранне мистецтво з методикою навчання» для здобувачів денної та заочної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Бакалавр». Мукачєво : МДУ, 2019. 45 с.
10. Буган Ю.В., Тимчишин О.І., Борисюк С.В.. Дозвілля школярів (збірник сценаріїв на допомогу педагогічним працівникам загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти). Тернопіль, 1997.
11. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для здобувачів вищих навч. закладів.К.: Академія. 2001.
12. Кузьмінський А. Л. Омеляненко. Педагогіка [Текст] : підручник. К. : Знання-Пресс, 2003. 418 с.
13. Матвіїшин С. Дещо про театр ляльок у школі. Шкільний світ. 2000. №7. С.9.

Допоміжна

14. Антонович Д. Український театр. Українська культура. Лекції. К: Либідь, 1993. 592 с.
15. Богуцький З. Методика та організація роботи шкільного театального гуртка. Позакласний час. 2005. №23-24. С. 115.
16. Валькевич Р.А. Сценічна культура у педагогічному просторі. Кір-

град, 2005.

17. Ворожейкіна О. М. Театр для малюків (початкова школа). Х.: Вид. група «Основа», 2011. 207 ст.

18. Гнатюк М. М., Сулятицький М. І. Свічадо зореслова: Посібник-хрестоматія зі сценічної мови для здобувачів вищих навчальних закладів культури і мистецтв. Тернопіль: Навч. кн. : Богдан. 2011. 532 с.

19. Гладішева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. Навч. посіб. К.: НБ-ПНУС, 2007. 265 с.

20. Горбунова Н. Організація роботи театральної студії. Рідна школа. 2006. № 7, С. 55-58.

21. Горевалов С.І., Десятник Г.О. Вступ до спеціальності кіно-, телемистецтво : навчальний посібник. К. : КНУ, 2014. 132 с.

22. Грицан Н. Техніка сценічного мовлення. Івано-Франківськ, 2008. 238 с.

23. Житницький А. Драматургія масових театралізованих заходів: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і виправл. Х.: Тимченко, 2005.

24. Комаровська О. Музика, театр, хореографія у позаурочний час. Шкільний світ. 2005. №32 (304). С.11-12.

25. Кукурудза Н. В. Майстерність ведучого: Навч.-мет. посіб. Івано-Франківськ, 2010. 176 с.

26. Ліпницька М. Шкільний ляльковий театр. Тернопіль-Харків: Видавництво «Ранок», 2009. 112 с.

27. Масол Л.М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки 2004. №10. С.4-9.

28. Масол Л. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Х.: Ранок, 2006.

29. Основи театрального мистецтва. Програма курсу за вибором. 1-4 класи. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях. Упоряд. М. С. Демчишин. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 608 с. С. 258-278.

30. Розвиток діалогічного мовлення засобами інсценізації. Програма лялькового театру. 1-4 класи. Довідник учителя художньо-естетичного циклу в запитаннях та відповідях. Упоряд. М. С. Демчишин. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 608 с. С. 279-304.

31. Суровцев В. Формування у молодших школярів виконавської майстерності засобами театральної педагогіки. Практична психологія та соціальна робота. 2003. № 5 С. 61-67.

32. Ульянова В. С. Театральний гурток у початкових класах. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 126 с.

33. Шахрай В. Виховні можливості самодіяльного дитячого театру у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків. Рідна школа. 2002. № 5-6.

34. Шейко Ю. П. Пошук живого слова. Навч. посіб. З подолання проблем сценічної мови. Харків: Колегіум, 2011. 188 с.

Навчальне видання

**СЦЕНІЧНЕ ТА ЕКРАННЕ МИСТЕЦТВО З МЕТОДИКОЮ
НАВЧАННЯ**

Курс лекцій
Укладач: Надія БРИЖАК

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 6984 від 20.11.2019 р.

Віддруковано в редакційно-видавничому центрі МДУ
89600, м. Мукачево
вул. Ужгородська, 26
тел. 2-11-09

-

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>